junior

alfa

ÚJRA ITT A NYÍL

SZUMO, AZ ISTENEK SPORTJA

ŰRTÖK, ŰRRÉPA

PITYPANG

A VILÁG-ŰRTŐL A MOLE-KULÁIG

GYÁVA IS, BÁTOR IS

BOLONDOS ÁPRILIS

REPÜLŐ AUTÓ

LUTRA

RONGY-MŰVÉSZET

HÍD ÁZSIÁBA

1986. ÁPRILIS

ÁRA: 26,— Ft

alfa

VIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM
A NEMZETKÖZI ÚJSÁGÍRÓ SZERVEZET GYERMEKMAGAZINJA

Megjelenik
minden második hónapban,
az Interpress Magazin
mellékleteként

Főszerkesztő:
IVANICS ISTVÁN

Szerkesztő:
TÓTFALUSI ISTVÁN

Szerkesztőség:
Budapest
II., Rózsahegy utca 3/b. 1024
Telefon: 153-883

Postacím:
alfa
Budapest, Pf. 46. 1525

Kiadja
a Nemzetközi Újságíró Szervezet
Interpress Kiadó, Nyomda és Reklám
Vállalata, Budapest
II., Mihályfi Ernő utca 14. 1022
Telefon: 350-945

Felelős kiadó:
DR. POLLÁK MIKLÓS
vezérigazgató

86.0471
Athenaeum Nyomda, Budapest
rotációs mélynyomás
Felelős vezető:
SZLÁVIK ANDRÁS
vezérigazgató

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál, a Posta hírlapüzleteiben és a Hírlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál (HELIR) Budapest V., József nádor tér 1. 1900., közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a HELIR 215—96162 pénzforgalmi jelzőszámra. Előfizetési díj 1 évre: 156,— Ft, 1/2 évre: 78,— Ft, egyes szám ára: 26,— Ft. Megjelenik: kéthavonként. Külföldiek részére előfizethető az Interpress Kiadó, Nyomda és Reklám Vállalatánál, 1022 Budapest, Mihályfi Ernő u. 14. Előfizetési díja: US $ 11,— egy évre, mely összeg átutalható a Magyar Nemzeti Banknál vezetett BC—401—6306—144—01 sz. számlára.

HU ISSN: 0138—9351

Laptervező grafikus:
GÁLÓCZI ÁGNES

A lapban megjelenő színes reprodukciókat
Kresz Albert készítette

Fotók és illusztrációk: Sunday Times Magazin (2–3. o.); P. M. Magazin (4-5; 42. o.); Stern (22-24. o.); Popular Science (25 o.); Europe, Bunte, National Geographic (44–47 o.); és a szerkesztőség archívumából.

ÚJRA ITT A NYÍL

A nyíllal való vadászat a középkorból maradt ránk. A nagy erővel kilőtt, rövid fejű nyílvesszők szörnyű sebeket tudnak ejteni, de önmagukban ritkán halálosak. A vadászatnak ez a módja rendkívüli virágzásnak indult Észak-Amerikában, Afrikában, a nagyvadak földrészein — a sport nevében azonban már csak kevés ország engedi meg ezt a szörnyűséget.

Európában az amatőr íjász világszövetség határozata alapján tilos nyíllal vadászni, e határozat azonban nem érvényes a Közép-Afrikai Köztársaságban, ahol bátran garázdálkodhatnak az olyan vadászok, mint Patrick Lallour, Franciaország leghíresebb lőfegyverüzemének, a Gastinne Renettenek igazgatója.

NEM FÁBÓL VAN

Lallour bivalyvadászata hajnalban kezdődik. Vele tart Georgio Grasselli hivatásos vadász, hét afrikai nyomkereső, és Jean-Claude Françolon francia operatőr. A közelben egy folyó, amelyet az aszály kis patakká sorvasztott. Mellette, a hosszú fűben három bivaly legelészik. Grasselli port rúg a levegőbe, hogy megállapítsa a szélirányt. Aztán becserkészik az állatokat. Lallour gyapjúzoknit húzott csizmájára, hogy tompítsa az avar zörgését a lába alatt. A csoport hétrét görnyedve belegázol a sekély folyóba, és továbbhalad a magas part fedezékében. Lallour egy nyílvesszőt csúsztat ki tegezéből, és az íjhúrra illeszti. Nyílvesszőit össze sem lehet hasonlítani azokkal a rőfnyi hosszúságú középkori darabokkal, melyek emberek halálát okozták a nagy csatákban. A modern vadásznyílvessző, melyet Amerikában gyártanak, finoman beállított kis raféta, húzott alumíniumból. Az üreges vessző egyensúlyát nem a tőkés réce tollai biztosítják, mint hajdanán, hanem hajlékony és vízhatlan nylon légcsavarszárnyak, a több pengéjű fej pedig törés- és rozsdamentes acélból készült, mely könnyen vágja át a fő ereket. A nyílvessző másodpercenként 100 méteres sebességgel hagyja el az íjat, és

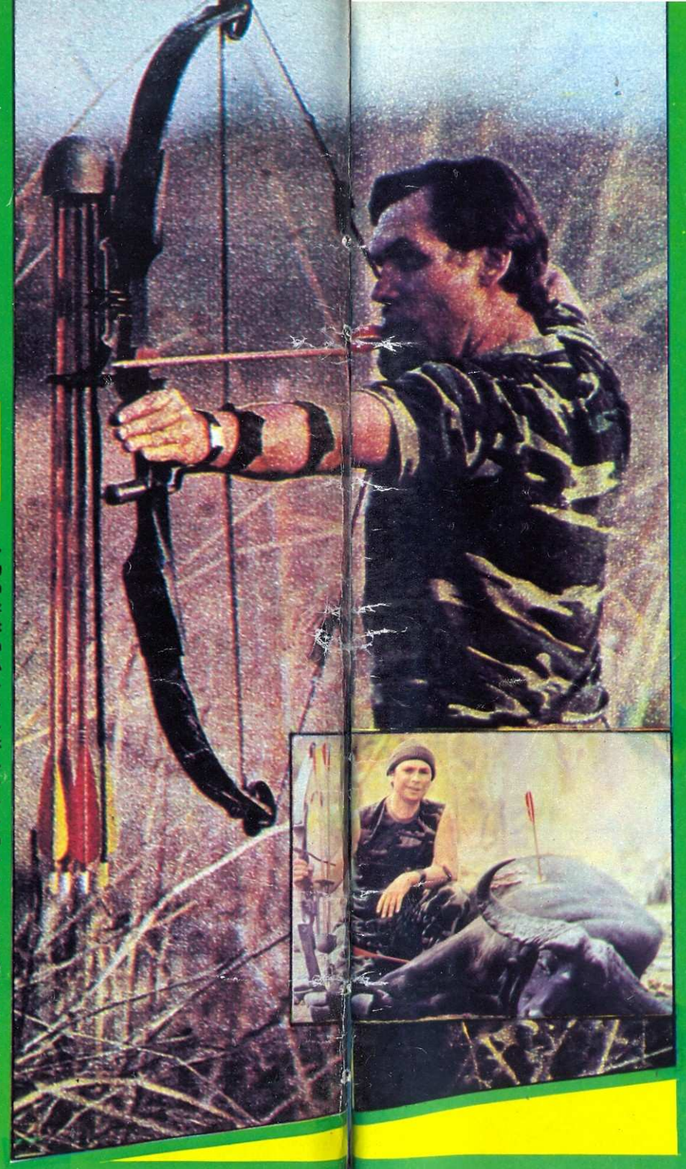

Így lőnek a korszerű íjjal

a borotvaélességű pengék, mint a kés a vajban, úgy hatolnak keresztül a legkeményebb bőrön is. Van olyan nyílhegy is, amelyik tíz centi kerületű, négyzet alakú sebet ejt, hogy minél jobban vérezzen az állat, és így könnyebben lehessen nyomon követni.

MÁR KÖZEL A ZSÁKMÁNY

Maga az íj is alig-alig hasonlít ahhoz a fegyverhez, mellyel Robin Hood hadakozhatott. A hagyományosan hikorifából vagy tiszafából készített embermagasságú vadászati és hadieszköz már a múlté. Helyébe a korszerű fizika elvei alapján szerkesztett, műanyag bütykökkel felszerelt eszköz lépett, mely tele van csigákkal, huzalmerevítőkkel, fokokra osztott irányzékkal és rögzítőkkel, melyek maximálisan kiegyensúlyozzák az íjat. Ez a bonyolult szerkezet nem tűri az ósdi faanyagot. Az új törzse fröccsöntött magnéziumötvözetből, hajlított felső és alsó szarva pedig réteges grafitból és kaucsukból van. Ezeket huzalokkal és alumíniumbütykökkel rögzítik, ez rendkívül megkönnyíti az íj kifeszítését.

Patrick Lallour a leteritett bivallyal

Ahogy az emberek előrébb lopódzkodnak, tisztán hallatszik a bivalyok hersegése. Már csak húsz méterre vagyunk a parton legelésző állatoktól. Grasselli megtölti vadászpuskáját arra az esetre, ha bármi váratlan történne.

ELÉG AZ ÜTÉS EREJE

Lallour felemeli az íját. A nyílvessző pendülve kiröppen, és tompa puffanással célba ér; a bölény hátát találja. Az állat megroggyan, majd lassan földre terül. Sebéből sugárban ömlik a vér. Amint két társa megfordul, és a bozótba csörtet, Lallour egy újabb nyilat lő a hasába. A sérült bölény lábaival a levegőt kapálja, és Grasselli előlép, hogy megadja neki a kegyelemdöfést. Két golyó a hátgerincébe, és vége.

Egy harmincmázsás vadat majdnem lehetetlen azonnal megölni. Az első nyílvessző eltört egy bordát, keresztülment a tüdőn és a lépben akadt meg. A második átlyukasztotta a májat, de a bivaly halálához még két lövés kellett. Ez az, amiért maguk az afrikaiak is mérgezett nyilat használnak. Még Wata, a dél-kenyai elefántvadász sem lett volna képes legendás vadászsikereit elérni a halálos méreg nélkül — pedig ő íjat használt. A nyílvessző ereje önmagában nem elég a nagyvadak elejtéséhez.

A szafári hátralévő részében egyébként Lallournak sikerült még egy bivalyt elejtenie. Ezenkívül megölt két antilopot és egy pár gyöngytyúkot. Ezeknél a könnyű magnéziumötvözetű veszszőket fából készültekre cserélte fel, melyeknek nincs hegyük, sem éles pengéjük: az ütés ereje elegendő a madár elpusztításához.

Fölmerül a kérdés: vajon miért vadásszunk íjjal, ha a puska sokkal hatékonyabb? — Mert könnyebb cipelni — mondja Lallour. — Ráadásul sok idő telik el a várakozással, a vad becserkészésével, és a siker koránsem biztos. Igazi vadászat ez, egyszerű, de izgalmas. Olyan kaland, ami minden valóban szenvedélyes vadászt vonz.

A nyíllal való vadászat igazi hazája Észak-Amerika: száz dollárért ott találhatjuk bármely nagy áruházban a teljes íjfelszerelést. Jó üzlet, ha meggondoljuk, hogy körülbelül kétmillióan üzik ezt a hobbit. Az íjászoknak saját folyóiratuk is van, tele hirdetésekkel a különböző típusú íjakról és nyílvesszőkről, hosszú bőrkesztyűkről, melyek megvédik az alkart az íjhúr dörzsölésétől, másodkézből való katonai dzsekikről, és az üzekedő szarvasünő vizeletét tartalmazó palackokról, melyek a himet lőtávolba csábítják. A jávorszarvas, a füles amerikai szarvas és a lantmadár trófeája tartozik a legkedveltebbek közé, de majdnem mindenre vadásznak, ami él és mozog, a fekete medvétől a mókusig. Néhány amerikai még tengerre is száll, hogy cápát lőjön nyíllal.

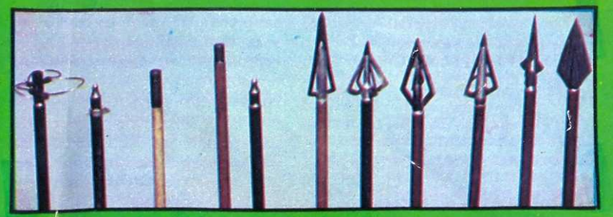

Modern nyílhegyek. A bal oldali öt csúcs madarak és kisebb állatok, a többi nagyvadak elejtésére készült.

„EZ A TISZTA MUNKA"

De vajon mennyire kegyetlen dolog a nagyvadak íjjal való vadászata? David Jones, a londoni állatkert vezető állatorvosa mondja: — Ezeket a vadakat épp elég nehéz elejteni nagy kaliberű vadászpuskával is. A nagyvad lelövésének általánosan elfogadott gyakorlata az, hogy olyan közel megyünk, amennyire csak tudunk, és megpróbálunk egyetlen golyóval végezni az állattal: ez a gyors és tiszta munka. Szív-, nyak- vagy fejlövés íjjal voltaképp lehetetlen, és a sebek sokkal csúnyábbak lesznek annál, amit bármilyen golyó üt. Ez az, amiért a zsákmány elejtésének erre a módjára egyetlen vadász sem gondol, aki ad magára valamit.

(Sunday Times Magazine)

SZUMÓ AZ ISTENEK SPORTJA

A sport világában a japán szumo egyedülálló jelenség. Hogy miért? Kezdjük azzal, hogy nem is igazán sport, hanem — a csaknem ezer profi számára — hivatás. Jó kétezer évvel ezelőtt keletkezett Japánban, és a hivatalos szumo-szövetség kézikönyve szerint vallásos eredetű. Az ókori szumo-küzdelmek eszerint az isteneknek szentelt viadalok voltak, melyek közben a küzdők és a nézők bőséges termésért fohászkodtak. Hogy az istenek milyen összefüggést találhattak az ágyékkötőre vetkőzött, jól megtermett birkózók és a rizsföldek bőséges termése között — azt csak az istenek tudhatták. A szumót később a háborúskodó nagyurak is pártolták, mivel seregeik számára jó edzésnek bizonyult. Csak jóval később, a XVI. században alakult át a szumo azzá, ami ma is: tömegszórakoztató sporttá, mely nagyra nőtt izmos fiatalemberek számára kiemelkedést, karriert jelenthet Japánban.

MÁSFÉL MÁZSÁS KOLOSSZUSOK

Ha sportként nézzük, a szumo tulajdonképpen pofon egyszerű dolog. Döngölt talajon egy három méter átmérőjű kört rajzolnak, melynek kerületét szalmával jelölik meg. A kör közepén két fehér vonal mögött állva ugranak egymásnak az ellenfelek. Mindkét férfin vastag, széles, selyemöv és ágyékkötő van. A cél: az ellenfelet földhöz vágni vagy kiszoritani a körből. Ez minden. Számos szumo-viadal másodpercek alatt véget ér — mások néhány percig húzódnak. Az átlagos idő 15 másodperc. De a tényleges összecsapást bonyolult szertartás előzi meg, amely négy percig is eltart. Valahányszor ezt megismétlik, nőyekszik a feszültség. A küzdő felek többször is megközelítik egymást a ring közepén, mielőtt övénél fogva megragadnák a másikat. Guggolva hintáztatják felsőtestüket, fenyegetően merednek egymásra. A ceremóniához tartozik az is, hogy mielőtt a ringbe lépnek, sót kell hinteni a küzdőtérre, hogy ezzel mintegy megtisztítsák azt. Ennek a szokásnak az eredete a szumo vallásos múltjában rejlik. Van, ahol egy egész maréknyi sót szórnak a ringbe, van, ahol csak néhány szemet. A viadal kezdetét és végét egy térdelő ceremóniamester jelzi dobszóval.

Évente hat nemzeti szumo-bajnokságot tartanak Japánban, hármat Tokióban, egyet-egyet Oszakában, Nagojában és Fukuokában. Mindegyik bajnokság 15 napig tart. A három felső osztályba sorolt sportolók mindennap küzdenek, a gyengébbek összesen hétszer. Az egyes kategóriák győztesei a következő bajnokságon egy fokozattal előbbre kerülnek.

Minden szumo-bajnokság pontos menetrend szerint zajlik le. Kora reggel a fiatalok küzdenek. Az ő szurkolóik főleg a rokoni, baráti körből kerülnek ki. Utánuk a rutinosabb sportolók következnek, végül a bajnokok, és ekkor már együtt szurkol a zsúfolásig telt nézőtér. A 15 napos bajnokság utolsó napján két szumo-sztár összecsapása jelenti a tetőpontot.

A szumóban a küzdő felek ügyessége, nem pedig hasonló testsúlyuk játszik szerepet a küzdőpárok kialakításánál. Gyakori, hogy egy 100 kilós „könnyűsúlyú" kerül szembe egy másfél mázsás háj- és izomkolosszussal. A szumo egyik legnagyobb mai sztárja a 123 kilós Csijonofidesi, aki pedig a legkisebb súlyú a 38 bajnokból álló élmezőnyben.

NEGYVEN ÜVEG SÖR

A szumo-mérkőzések játékvezetője nevetségesen aprónak látszik a nagyra nőtt hájtömegek mellett. Élénk szinű selyemruhájában, fején apró fekete kalappal valamilyen keleti tárgyú operett figurájára emlékeztet. A szumobirkózók küzdelem közben és utána is tartózkodnak minden érzelemnyilvánitástól. A vesztes feltápászkodik a földről, udvariasan meghajol a nézők felé, és eltünik az öltözőben, míg ellenfele guggolva, rezzenéstelen arccal várja, hogy a játékvezető hivatalosan is győztesnek nyilvánítsa őt.

A szumo-rendezvények a nézők számára egész napos időtöltést jelentenek. A színes zászlócskák között cirkuszi hangulat uralkodik. Déltájban a küzdőteret belengi a közelben nyárson sülő csirkék illata, vevőt keresve futkároznak a tea-árusok, akik sört, édességet és sörkörcsolyát is kínálgatnak.

Minél súlyosabb, hájjal párnázottabb a szumózó, annál szebbnek tartják — persze csak a maga nemében. A körülrajongott mai „ideális méretű" sztár 26 éves, 16 éves kora óta szumózik, 186 cm magas és 148 kiló. A vastag hájrétegek rugalmas izmokat takarnak. Egy-egy bajnok kiséretéhez tartoznak a fiatal növendékek, akik az inas, a teherhordó, a gépkocsivezető feladatait látják el mellette. A szumo-bajnokok megnövesztik hajukat, s frizurájukat kontyba kötik, melyet édes illatú kamélia-olajjal kenegetnek. Ezek a kamélia-szagú óriások többnyire vidéki parasztfiúk, akik a szumo révén jólléthez, hírnévhez, karrierhez jutnak. Ezért persze hosszú éveken át keservesen meg kell dolgozniuk. A szükséges súlyt rengeteg rizsevéssel és sörivással érik el. Előfordul, hogy egy ültőhelyükben 30—40 üveg sört is megisznak. A szumo-sztárok „tanoncaik" kíséretében gyakran utaznak Hawaiiba, Brazíliába és Mexikóba, ahol jelentős japán közösségek élnek. Egy szumo-bajnokság ott ritka ünnepnek számit.

A szumo régi és hagyományőrző sport, de kisebb változásokra az idők folyamán sor került, például a biráskodásnál. Az eredményt általában a játékvezető szava dönti el. Ha azonban nehéz döntést kell hozni, mert mindkét küzdő fél nagyjából egyszerre került a a földre, akkor a ring körül elhelyezkedő öt ítélőbíró hozza meg a döntést. Az elektronika ide is betört már: a rangidős bíró fülhallgatót visel, és ezen keresztül meghallgathatja egy harmadik bíró véleményét, aki egy hátsó helyiségben képmagnón visszajátssza a döntő mozzanatot, és közli saját, jól megalapozott véleményét.

SZAVALNI IS TANULNAK

A szumo-edzés a leendő bajnokok számára reggel 7 órakor kezdődik — közös, éneklő hangú imával, melyben megígérik az isteneknek, hogy jól fognak dolgozni, és engedelmeskednek az oktatónak. Ezután megkezdődnek a klasszikus szumo-gyakorlatok, többek között lábfelemelés — legalább százszor egyvégtében. Aki nagy bajnok akar lenni, az még további száz lábemelést végez. A szumosztárokon látható hájtömeget nem szabad már tanulókorban felszedni. A lábgyakorlatok után következnek az összecsapások. A győztes megválaszthatja következő ellenfelét. Győzelem vagy vereség, mindegy: a mosoly nem kerülhet le az arcokról. Fél tizkor ismét közös ima-ének következik, majd következik az elmélet: történelmet, szépirást, biológiát és szavalást tanulnak, de mindezen tantárgyak valamilyen módon kötődnek a szumóhoz.

A szumo-nevelés nemcsak erős fizikumot, de erős jellemet is kíván. Ezért sokan kénytelenek abbahagyni már az első egy-két évben. A szumo-sztárok útja küzdelmes, néhány évi strapás, dicsőséges sztárélet után visszasüllyednek az ismeretlenségbe, gyakran a betegeskedésbe. Hogy a szumo-hájtömegek hány éves kort érnek el, arról nem szólnak a statisztikák, de a matuzsálemek általában nem közülük kerülnek ki.

L. M.

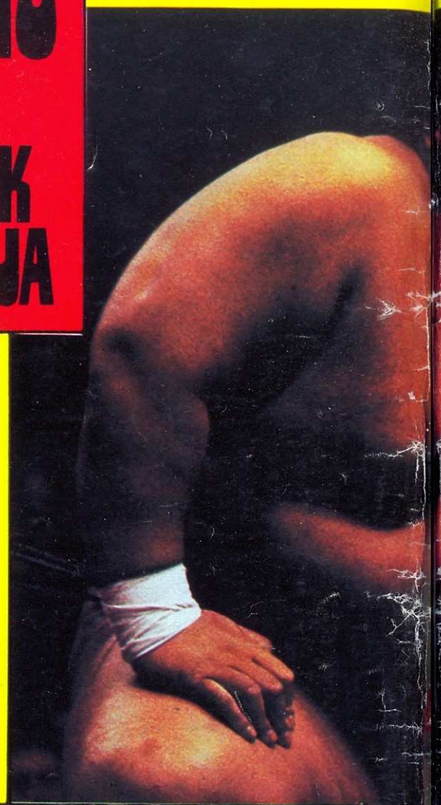

A szamoai születésű hawaii bajnok, Saleava Atisone tartja a testsúlyrekordot 222 kilóval (jobbra)

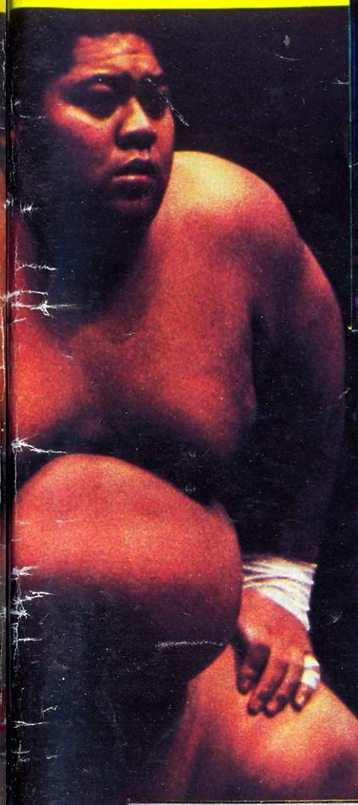

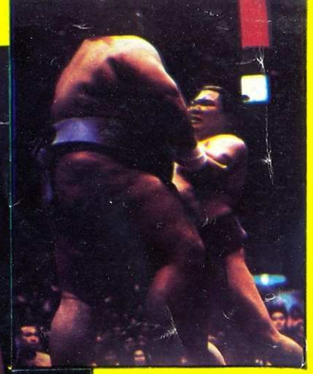

Az ellenfelek a megfelelő fogást keresik

A szumo-tanoncok még karcsún kezdik

A ceremóniát dobszó vezeti be

Írta: Gosciny
Rajzolta: Uderzo
Fordította:
Timár György

© DARGAUD. ÉDITEUR. PARIS, 1961. BY GOSCINNY ET UDERZO

Asterix
és a nagy átkelés

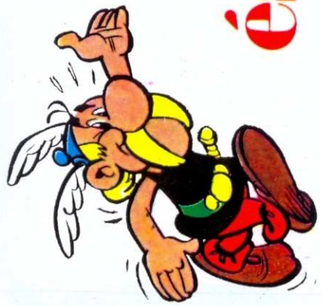

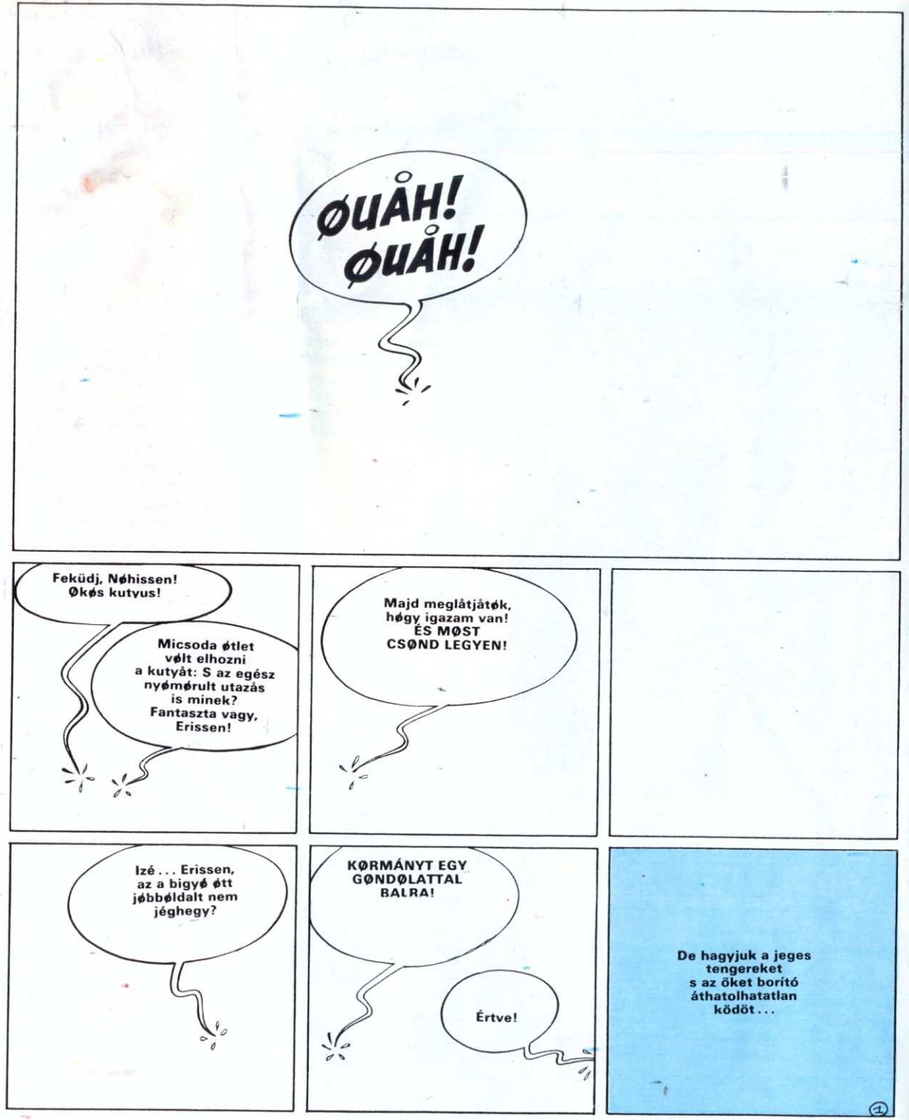

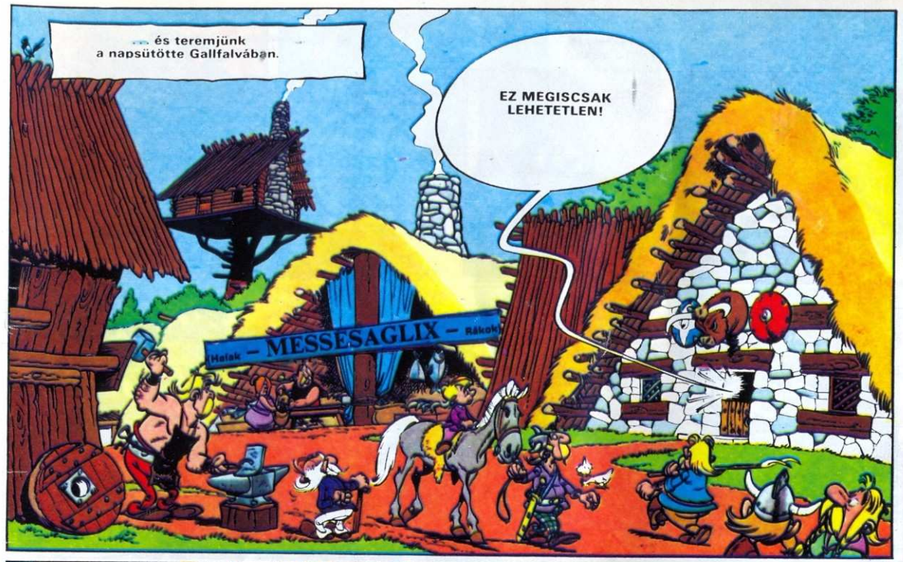

Mazsolák

Dr. Francesco Saverio d'Ayla olasz politikus elszegényedett. Ebben nincsen semmi meglepő. De abban már igen, hogy az országatya rendkívül ügyesen oldotta meg lakásproblémáját és étkezési gondjait. Mint az olasz parlament tagjának, minden vasútvonalra szabadjegye volt. 1946 és 1969 között tehát Saverio d'Ayle képviselő úr jószerivel vonatokon élt. Ingyen jóllakott az étkezőkocsiban, sőt párthívei — ha ismerték a menetrendet — a vonatokra címezték leveleiket is. Néha azért várakoznia kellett néhány órácskát a csatlakozásra. De mindig csak első osztályú várótermekben ám.

A hires festő és karmelita szerzetes, Fra Filippo Lippi (1460—1505) megfestette csodálatos alkotását, amelynek a korizlés szerint ez volt a témája és a cime: „A Madonna és a gyermek." Megfestette hát, azután világgá szökött azzal a szép és fiatal apácával, aki a modellje volt.

II. Menelik etióp császár (másként négus) annyit hallott az amerikai villamosszékekről, hogy rendelt magának, mindjárt hármat is, mert szeretett volna haladni a korral. Három eredeti amerikai villamosszék, hatalmas ládákban, meg is érkezett Addisz-Abebába. Csakhogy volt egy kis baj. Akkoriban, a század elején a kerek országban nem volt villanyáram. Meneliket ez boszszantotta egy ideig, aztán az egyikből trónust alakittatott, dús aranyozással. Mint mondani szokás, a másik két villamosszék kidobott pénz volt.

878-ban, vagyis a „legsötétebb" középkorban rövid háború tört ki a frank uralkodó és Katalónia királya között. A frank királyt igy nevezték: Kopasz Károly. A katalóniai fejedelmet viszont igy: Szőrös Wilfred.

Mazsolák

Két királyi naplóbejegyzés a régmúltból: III. György angol király 1776. július 4-én ezt jegyezte föl: „Ma semmi fontos nem történt." Nem ám, az Első Kontinentális Kongresszus épp aznap nyilvánította függetlenné a tizenhárom amerikai gyarmatot. Legyünk azért sportszerűek: 1776-ban nem volt sem rádió, sem óceán alatti távírókábel; a hírek hetekig imbolyogtak kis vitorlás hajók fedélzetén, az amerikai partok és a londoni kikötő között.

De az mégis furcsa, hogy XVI. Lajos francia király csak ennyit jegyzett fel lakonikus rövidséggel 1789. július 14-én a naplójába: „Semmi." Aznap foglalta el véres ostrom után a párizsi forradalmi nép a zsarnokság jelképét, a Bastille-t.

Bizonyára sokan hallottatok a drákói szigorról. Időszámításunk előtt 620 táján hozta Drakón athéni törvényhozó azokat a véres törvényeket, amelyek szinte minden bűncselekményt halállal toroltak meg. (Többek között a lustaságot is.) Hát erről talán hallottatok már, arról viszont nem, hogy az ókori Athénban a legnagyobb megtiszteltetésnek számított, ha a híres politikusokra vagy a győztes hadvezérekre a nép rádobálta a ruháit. Drakónnak éppen ez lett a veszte Aigina szigetén. A színházban egybegyűlt tömeg Drakón látogatásakor olyan ujjongásban tört ki és annyi ruhát dobált Drakónra, hogy a kemény törvényhozó összeroskadt és — megfulladt e dicsőség súlya alatt.

Ranavalona madagaszkári királynő is nagyon szigorú uralkodó volt. Halállal büntették azt a szemtelent, aki róla álmodott. Persze csak akkor, ha bevallotta.

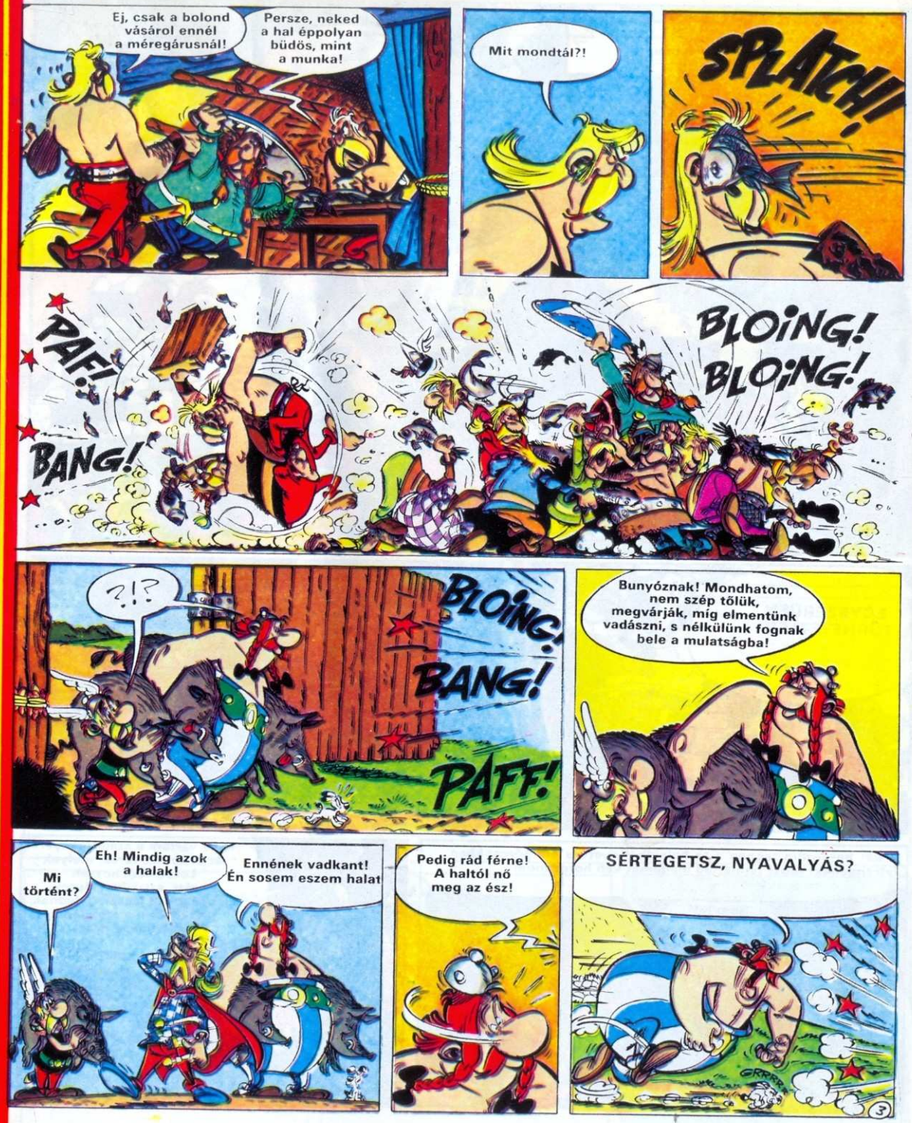

Mazsolák

Honnan származik a híres angol üdvrivallgás, a „hip, hip, hurrá"? A legvaskosabb angol értelmező szótárak is hallgatnak ebben a kérdésben. A keresztes hadjáratok egyik angol kutatója viszont mostanában megírta, hogy külön kell választanunk a „Hip, hip"-et a hurrától. A „hip" szerinte mozaikszó lenne, akár az ENSZ vagy a KGST. E három szó kezdőbetűinek az összevonása: „*H*ierosolyma *E*st *P*erdita!" Magyarul: „Jeruzsálem elveszett." Ha ez igaz, akkor a csatakiáltás csakis 1244 utáni lehet, hiszen a muzulmánok akkor vették vissza utoljára a szent várost a keresztesektől. Más is megkérdezte persze a kutatótól, hogy akkor miért „hip" és nem „hep"? A tudós nem jött zavarba; a középkori „hep" írásmód angolul „hip"-nek is ejthető.

Hát a hurrá? Tudósunk szerint nem kétséges, hogy a hurrá szláv eredetű. Ez is két részre bontható, „hú"-ra és „raj"-re. A „hú" amolyan indulatszó, mint a hajrá, vagyis olyasmire utal: „nosza, neki." A *raj* viszont sokszláv nyelvben Paradicsomot jelent, nagybetűs Paradicsomot, vagyis Édenkertet.

Most már kezd derengeni: a „hip, hip, hurrá!" teljes jelentése ez lenne: „Jeruzsálem elveszett! Előre a Paradicsomba!" Az ilyesmire mondják finoman a nyelvészek: nem meggyőző. A hep-hip talán még hihető is lenne, csakhogy a muzulmánokkal az oszmán-törökök balkáni hódításáig — szláv anyanyelvű harcosok ritkán viaskodtak.

Jeruzsálem nevének eredete egyébként a bibliai arameusra, erre a sémi nyelvre nyúlik vissza. Eredeti jelentése: „Isten alapította város."

Mazsolák

A madagaszkári lemur nevű félmajomnak mindig három kölyke születik. De ez még semmi: a dél-amerikai örvös állatnak, az armadillónak mindig négy, de az a négy mindig egynemű.

Mit tesz az ember a lassan divatjamúlt egérfogóba csaléteknek? Természetesen sajtot. Szorgalmas tudósok más élelmiszerekkel is kísérleteztek. Kiderült, hogy az egér valamennyi étel közül a citromtorta-szeletkére búvik elő a legszívesebben. Második helyen áll az egér-csalétkek végtelen sorában a tejcsokoládé.

A banán, rendszertani nevén a *Musa sapientum* a világ legnagyobb növénye, amelynek nincsen szilárd törzse. Botanikai osztályozás szerint a fügefélékhez sorolható.

Az ókoriak csak egy hüvelyest utáltak, de azt nagyon: a babot. Az ókori orvostudomány atyja, Hippokratész azt hirdette, hogy a bab árt a látásnak. Cicero, a híres római szónok és államférfi is nyilatkozott a babról, ő azt mondta, hogy rontja a vérképet. Hát nem így mondta, hanem leszögezte: „zavarossá teszi a vért." Püthagórasz tanítványai viszont vallási érvekkel hadakoztak a bab ellen. Ők ugyanis hittek a lélekvándorlásban, méghozzá azt vallották, hogy halála után a lélek nemcsak állat, hanem növény alakjában is tovább élhet. Leginkább babbá változik a bűnös lélek, hirdették Püthagórasz tanítványai.

Régi nóta, hogy a bika bizony színvak, „nem lát vöröset", őt a torreádor színes kendőjének puszta lengetése bosszantja. A zsiráfról viszont kevesen tudják, hogy nem képes különbséget tenni a zöld, a sárga és a narancssárga között, ami a sárgászöld afrikai pusztaságban, a szavannán eléggé furcsa lehet.

Színvak anyának ritkán születik színtévesztő lánya. De a színvak anya fiúgyermeke mindig maga is színvak.

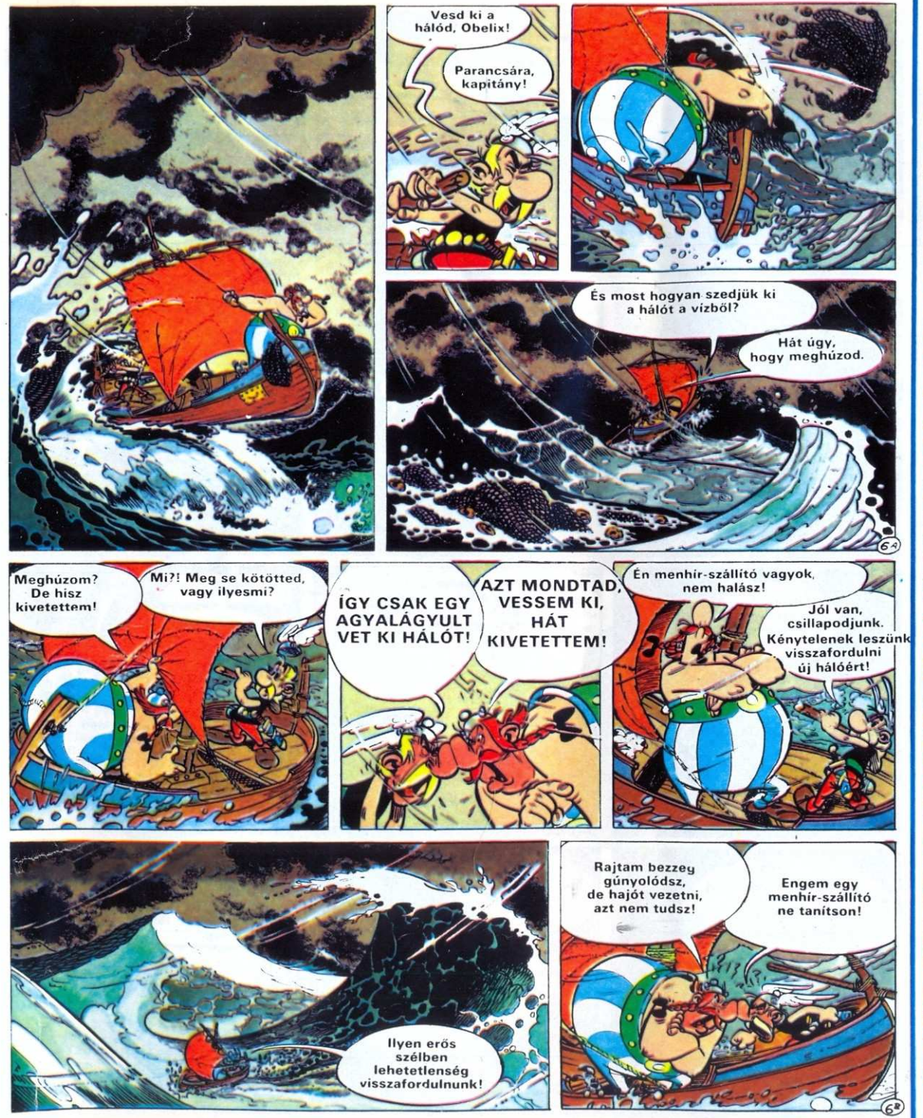

Mazsolák

Régebben nagyobb divat volt a jóslás, mint manapság. Girolamo Cardano, egy itáliai világcsaló és asztrológus megjósolta, hogy ő bizony 1576. szeptember 21-én meghal. De ezt a jóslatot olyan komolyan vette, hogy végrendelkezett, koporsót rendelt, már ahogyan ez szokás. Hívei köréje gyűltek, és zokogva várták a Kaszást. De csak nem jött a halál, nem és nem. Cardano annyira elkeseredett, hogy egy óvatlan pillanatban a pecsétgyűrűjébe rejtett halálos mérget lenyelte. Nyomban meghalt. Már csak szakmai büszkeségből is.

James Buchanan, az Egyesült Államok elnöke (1856—1860) és a nagy Lincoln kisebb formátumú elődje — agglegény volt. Az egyetlen amerikai elnök, aki mindhalálig agglegény maradt. De testvére azért neki is volt. Ez csak azért érdekes, mert ama harmincöt férfiú közül, aki a Fehér Házban lakott, nem volt egyike.

Georges Clemenceau, 1917 és 1920 között Franciaország miniszterelnöke (melléknevén: a Tigris) olyan heves soviniszta volt, hogy a halálos ágyán kijelentette: „Azt kívánom, hogy állva temessenek el, arccal Németország felé." Így történt. Clemenceau az egyetlen híres államférfi, aki függőleges irányban porlad.

I. (Stuart) Károly angol királyt lefejezték. Ami ennél is fontosabb, ő volt az első uralkodó a történelemben, akit saját alattvalói bírósági eljárás révén halálra ítéltek, majd kivégeztek. Ezt tanítják az iskolában. Azt viszont nem, hogy az egyébként csinos arcú és karcsú férfi (aki erősen dadogott) a legalacsonyabb angol király volt. Testmagassága — még a lefejezés előtt — mindössze 4 láb és 7 hüvelyk. Akárhogyan számítjuk, ez csak 138,7 centiméter.

Mazsolák

Az első, pénzérmével működő automata nem Amerikában működött, nem is Európában, nem is ebben vagy a múlt században. Hanem az ókori Alexandriában, ahol egy *obolosz* elnevezésű érme bedobása ellenében egy pohárka szenteltvizet csurgatott ki a hívő emberek agyag bögréjébe.

Alektriomancia. Hát ezt a szót nemigen érdemes megtanulni. Annyit jelent egyébként: „kakasjóslás". A módszer a következő: az ABC betűire a római polgár elhelyez egy-egy kukoricaszemet. Helyesbítünk: búzaszemet, mert az ókorban vagyunk, Amerikát még nem fedezte fel európai hajós. Ezután a búzaszemekkel hintett betűk közelébe engedünk egy éhes kakast. Árgus szemmel figyeljük, milyen sorrendben csipeget; ha szerencsénk van, még értelmes szavak vagy szótöredékek is kikerekednek a csipegető jóvoltából. Így választották meg egyébként Theodosius római császár utódát, Arcadiust, aki i. sz. 395-től 408-ig uralkodott. Alektriomanciával.

A dél-amerikai yancos nevű őserdei törzs annyira elmaradott, hogy a tűzgyújtáshoz sem ért, bár a villámcsapás okozta tüzet megpróbálja őrizgetni. Ezek az utolsó kőkori emberek csak háromig tudnak számolni. Más kérdés, hogy a primitívnek mondott népek nyelve páratlanul bonyolult. Yancos nyelven például a „három" számnév így hangzik: *poettarrarorincoaroac*. Még jó, hogy a yancos nyelvben nincsen négy.

Peruban nő egy *camu-camu* nevű őserdei bogyó. Semmi másról nem nevezetes, csak arról, hogy hatvanszor annyi C-vitamint tartalmaz egy-egy bogyó, mint egy jókora narancs. Savanyú is a camu-camu.

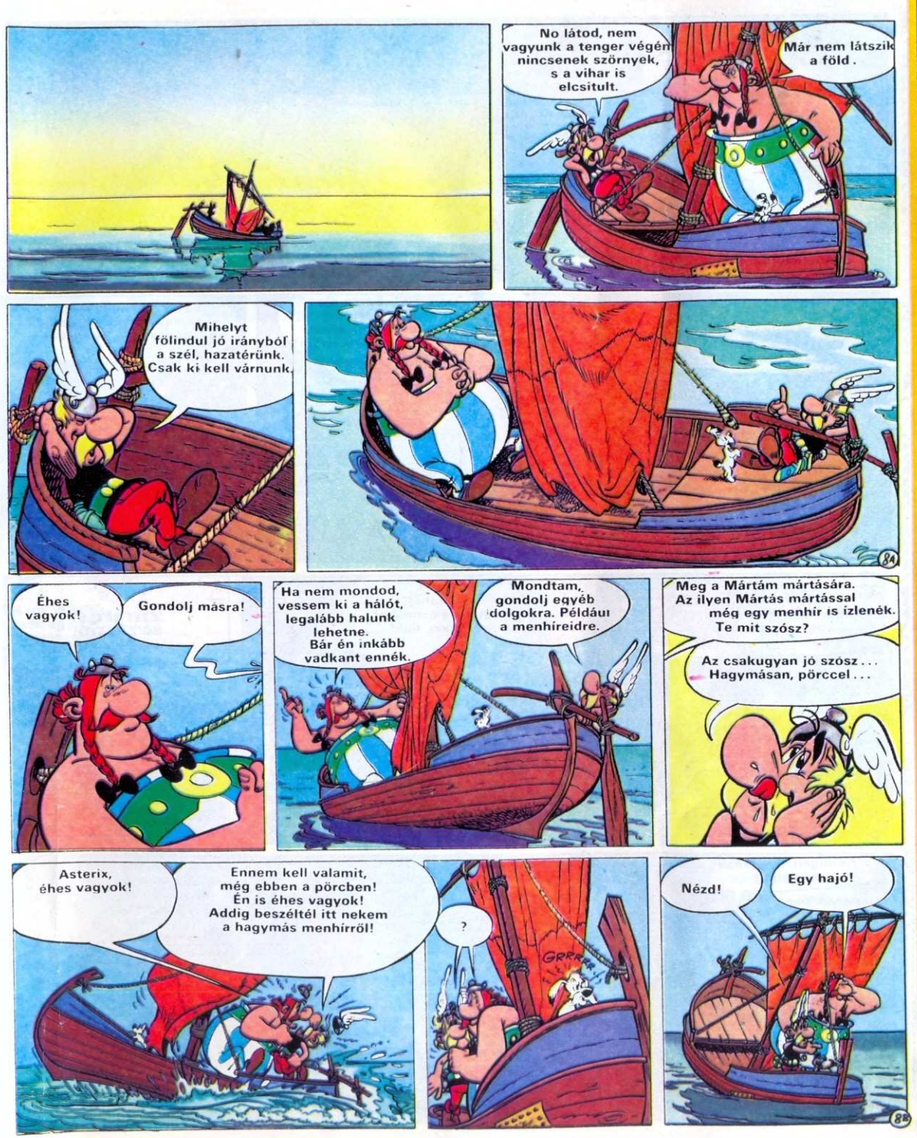

Mazsolák

Azt olvassa az ember, hogy a híres Boeing 747-es óriás utasszállító szárnyfesztávja hosszabb, mint amilyen távolságra a Wright fivérek egyike, Orville repült 1903. december 17-én, az Észak-Karolina-i Kitty Hawk fövenyén. Hát ez szinte hihetetlen, pedig tény és való. Orville Wright ugyanis tizenkét lóerős sárkányával harminchat és fél méterre repült, két és fél, három és fél méter magasan imbolyogva, „óránkénti" 48 kilométeres sebességgel. Az *óránkénti* szót azért tettük gúnyosan idézőjelbe, mert a világ első irányított motoros repülése éppen tizenkét másodpercig tartott.

Tehát harminchat és fél méteres távolság. De mennyi is a Jumbó jetnek becézett 747-es szárnyfesztávja? Pontosan tudjuk: 195,7 láb, vagyis 59,64 méter. (Az elefántgép hossza egyébként hetven méter és 70 centiméter.)

És miért Jumbo a beceneve? Azért, mert az afrikai elefántoké is az. (Mondd: Dzsambó.)

Azért egy kérdés csiklandozza a kíváncsi embert: hány afrikai elefánt testsúlya nyomhat annyit, mint egy hatszáz utassal és 969 km/óra maximális sebességgel száguldó Jumbo jeté? Ha az ember ismeri az afrikai elefánt átlagsúlyát, akkor ez roppant könnyen kiszámítható. Hatvanhét afrikai ormányos nyom együttesen annyit, mint egy Boeing 747-es.

Már csak némi nyelvészkedés van hátra. Ezt a fránya Boeing nevet nagyon gyakran így ejtik (németesen): *bőing*. Ami öreg hiba. A helyes kiejtés: *boing*.

Ó, és egy magánügy. Orville és Wilbur Wright a híres „első" idején agglegény volt. Miért? Orville szerint: „Nem tudtunk volna egy feleséget is, egy repülőgépet is eltartani."

TÖRÖK TALÁNYOK

A néprajzkutató Mándoki Lászlónak hatalmas gyűjteménye van különböző népek találós kérdéseiből. E gyűjteményből nemrég közreadta a világban szétszórtan élő kis török népek talányait, saját válogatásában és fordításában. Ebből a válogatásból válogattunk ki nektek néhányat itt ízelítőül:

Fekete eb felakasztva, a vörös eb megugatja.
(Az üst alatt ég a tűz)

Szarka a fészekben ül, farktolla meg kívül.
(Merőkanál)

Kopasz öreg ücsörög, fia fején dübörög, szerteszáll az agyveleje, mégsem megy szét apó feje.
(Üllő, kalapács, szikra)

Allah maga építi, kapuját kés nyitja ki.
(Dinnye)

Hajó, bár vizet se látott, elsimítja a hullámot.
(Vasaló)

Szárnyak nélkül száll, visz, amit talál.
(Forgószél)

Egy menyasszonykendő alatt négy lágy ácsorog.
(Asztallábak)

Olyan csodát látni kell! Két lóra száll egy ember.
(Gólyaláb)

Van egy lányom nékem. Kinek kedve tartja, szájon csókolhatja.
(Vizeskorsó)

Van egy fenyőóriás, ezer annak az ága, ezer rajtuk a tojás, de csak egy sárgája.
(Ég, csillagok, hold)

Ide-oda, ide-oda, végül pedig áll sarokba!
(Seprű)

Van nekem egy fiacskám. Sírva fakad, ha felveszem, akkor hallgat, ha leteszem.
(Hegedű)

Erdőbe jár dühöngeni, nyugalmát csak otthon leli.
(Balta)

Calcio, az ősfoci

A futball jelenlegi szabályait a XIX. században az angolok fektették le. De a firenzeieknek (majd a velenceieknek) nem éppen minden nehézség nélkül, de már ötszáz évvel hamarabb sikerült civilizálni a játékot, mikor az angol király még hiába tiltotta a labda körüli verekedést. Betiltás helyett ünneppé emelték: bizonyos időpontokat, a karnevált, Szent János (Firenze patrónusa) ünnepét és bizonyos helyet jelöltek ki neki, éspedig egy mezőt a falakon kívül, a Prato di Ognissantit. A nép után egyszerre a nemesség is elkezdett érdeklődni a szórakozás iránt, amely már akkor mai olasz nevét, a calciót (rúgás) viselte. A XVI. században beengedték a városba, a Piazza Santa Crocéra; a csapatokban tizenegy játékos volt.

Az állam így megfékezte az erejüket fitogtató férfiakat, és saját hasznára fordította az erőszak és a testgyakorlás imádatát, amely addig az arisztokrata fegyveres bandáknak biztosította az utánpótlást. Bár az ez első futball nagyon durva volt, mégsem okozott olyan véres zavargásokat a városban, mint a felfegyverzett úri bandák összecsapásai. Az ősfocinak persze volt egy komoly versenytársa, az ugyancsak nagyon divatos lovagi torna, de a XVI. század végére, a valamivel békésebb — és sokkal mozgalmasabb — játék győzött. Az egyéni viadalok hagyományát a tenisz folytatta (ez is a XIV. században jelent meg Firenzében, ahová a francia lovagok hozták), amit a XVIII. században már az uralkodók is játszottak (különösen Velencében). Így lett a sport vértelen, mégis izgalmas, modern szórakozássá, amely egyre fontosabb szerepet kap mai életünkben.

FOGAS KÉRDÉSEK

Milyen hosszú az okapi nyelve? Nagyon hosszú: több mint harminc centiméter. Az okapi ennélfogva arról nevezetes, hogy a füleit is tudja nyalogatni, sőt nem csupán tudja, hanem szokta is. Másodszor, a nagyobb testű emlősök közül talán utolsóként fedezte föl a fehér ember, név szerint Sir Harry Johnston angol utazó, 1901-ben, a kongói őserdőben. Harmadszor, bár ez nemigen látszik rajta, a zsiráf közeli rokona. Negyedszer, szőrzete piros színű, a farán pedig olyan csíkok vannak, mint a zebrának.

Ki a Lord Mayor, hol lakik és mennyi lakbért fizet?

A Lord Mayor, aki Arany János A Walesi bárdok című versében is szerepel, a londoni City, a pénzvilág polgármestere. Ezt a rangot így kell ejteni: *lord mer*. Székhelye a Mansion House nevű épület, ahol a Lord Mayornak nem kell lakbért fizetnie, amennyiben vállalja, hogy maga végzi el a szükséges, palota körüli javításokat és ő tisztítja az ablakokat. Nem tisztíttatja, tisztítja! Ezt minden Lord Mayor boldogan vállalja is.

Ki találta fel a Manhattan koktélt?

A Manhattan koktél alkoholos ital, kiskorúaknak ezért nem javallott. (Néha nagykorúaknak sem.) Alkotóelemei: édes vermut, rozspálinka vagy a bourbon nevű amerikai whisky. Feltalálója (még lánykorában) Jennie Jerome amerikai hölgy, a híres angol miniszterelnök, Winston Churchill édesanyja volt.

A fantasztikus szekrény

Az íróknak általában nagy a képzelőereje. De a valóság sokszor a kitalált történeteknél is hihetetlenebb. Egyenesen fantasztikus! Tanú rá Leslie Brown, az öreg tengeri medve.

Nemhiába volt tengerész, imádta a vizet. Szerzett hát magának egy kimustrált vitorlást, hogy a szabadságát se töltse szárazföldön. Szépen rendbe is hozta az öreg hajócskát, csak az ócska rádióval nem tudott mit kezdeni. Leszerelte hát, hazavitte glasgowi lakására, és felrakta a szekrény tetejére. Majd, mint aki jól végezte dolgát, indult vissza a partra. Igen ám, de alig lépett ki az ajtón, a készülék, máig sem tudni miért, vészjeleket kezdett sugározni.

A jeleket felfogta egy éber szovjet műhold, és automatikusan riasztotta a brit mentőszolgálatot, az meg a skóciait, amely iziben útnak indított egy mentőhelikoptert.

Kereste a pilóta a süllyedő hajót a tengeren, de még a pocsolyákban is. Majd kinézte a szemét, persze nem lelte sehol. Viszont továbbra is fogta a vészjeleket. No, ennek a fele sem tréfa! Kezdte bemérni a hang forrását. Pontos műszereinek hála, sikerült is landolnia. Pontosan Brown matróz kertjében. Ott aztán kikászálódott a masinájából, és mivel már „szabad füllel" is hallotta az S.O.S.-t, nekifutott a ház ajtajának. Betörte rendesen. Rá is bukkant a szekrényre. De ahhoz képest, hogy a kredenc süllyedést jelzett, elég szilárdan állt. Nem úgy Mr. Brown, aki nyomban megingott a talpán, amikor megtudta, hogy a mentőszolgálat csekély 6000 fontot követel tőle a sürgős akció végrehajtásáért . . .

Hát így történt.

Csodabogarak

1983-ban rendezték meg Franciaországban az első országos dinnyemagköpő versenyt. Egy Agen városában élő gépkocsivezető győzött. Eredménye nem is olyan szenzációs: hét méter és hatvanhét centiméter. Még egy adalék: görögdinnyéről volt szó, a sárgadinnye magvai súlyosabbak, tehát valószínűleg messzebbre repülnek. (A magyar rekordot lakott területen kívül igyekezzünk megjavítani!)

A világ jégtömegének nyolcvan százaléka az Antarktiszon halmozódott fel.

II. Erzsébet koronázása előtt angol meteorológusok gondosan átnézték a statisztikai táblázatok halmazait, és közölték, hogy a brit szigeteken addig a június másodikai napokon hullott a legkevesebb eső. Felvirradt a koronázás reggele, 1953. június 2. Egész nap szakadt.

A művelt Angliában 222 féle bűncselekményt büntettek akasztással 1819-ig. Halál várt arra, aki bokrokat rongált meg egy nyilvános parkban, aki egy schillingnél nagyobb értékű árucikket lopott el (például egy zsebkendőt), sőt az a gonosztevő is bitón végezte, aki egy halastóból kieresztette a pontyokat. Különösen szomorú, hogy e véres törvények fennállásának utolsó évében a kivégzettek kilencven százaléka húsz évnél fiatalabb fiú és lány volt.

Az első mozgólépcsőt a londoni Harrod's áruházban szerelték fel 1898-ban. A vásárlók valósággal rettegtek tőle. Amikor 1911-ben az Earls Court földalatti állomáson megjelent az első metrómozgólépcső, alul brandyt és repülősót adtak azoknak az újuldozó uraknak és hölgyeknek, akik túlélték a rémes kalandot.

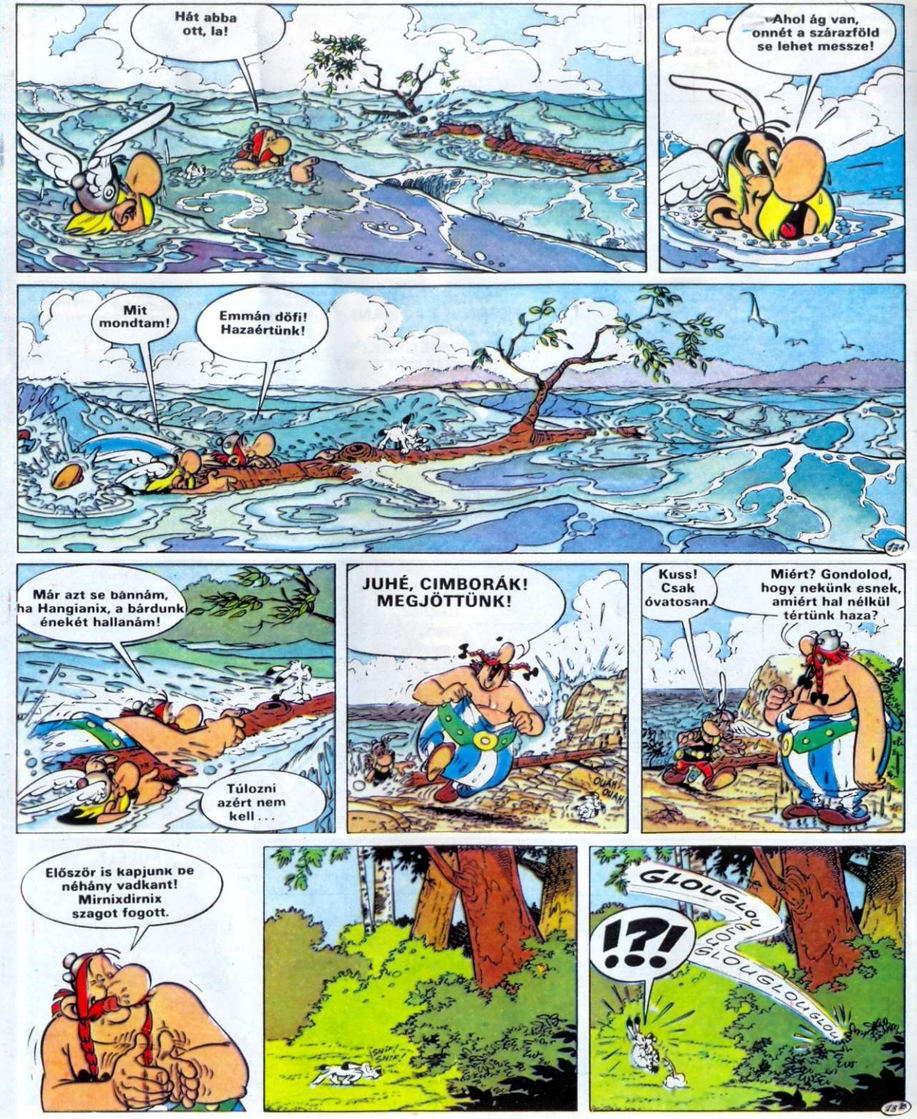

ŰRTÖK, ŰRRÉPA

Verne még ágyúlövedéknek képzelte az űrhajót. Századunkban szivar alakú lett, aztán nyílhegyre hasonlított, az űrben játszódó kalandfilmekben pedig molylepkeszerű... És a közeli évtizedekben?

Sokat hallunk manapság az olajról és más üzemanyagokról. A túlzott fogyasztás azonban nemcsak a földön, hanem az űrben is súlyos gondokat okoz. Számos kutató és mérnök töri a fejét világszerte, hogyan lehet az autók üzemanyagigényét csökkenteni. Néhány nagy autógyár már elért bizonyos eredményeket. De ugyanezt teszik kollégáik, hiszen az űrkutatás is rohamosan válságba kerülhet, ha továbbra is az eddigi energiaigényes megoldásokat alkalmazzák. Tévedés volna azt hinni, hogy űrhajózással kapcsolatos úttörő jellegű kutatás csak a Szovjetunióban és az Egyesült Államokban folyik. Igen komoly erőfeszítéseket tesz a környező világűr meghódítására egy sor nyugat-európai ország, valamint Kína és jó néhány olyan kis állam is, mint hazánk. Köztudott, hogy több magyar gyártmányú műszer jutott már el a Föld körüli térségekbe. Jelenleg is dolgozik néhány

magyar mérőeszköz

a Vega-űrszonda fedélzetén, amelyet a Vénusz és a Halley-üstökös kutatására lőttek fel.
Ausztráliában élvonalbeli tudósok és műszakiak foglalkoznak az üreszközök továbbfejlesztésén, „étvágyuk" csökkentésén. A munkának máris vannak meglepő eredményei.
Új, különös égi járművek születnek a tervezőasztalokon. Gyakran igen játékos az alakjuk: tökre, répára emlékeztetnek. Ennél fontosabb azonban, hogy az új üreszközök a korábbi üzemanyag egyhatodával képesek ugyanannyi hasznos terhet a világűrbe juttatni. Sok üzemanyag helyett inkább a természeti törvényeket igyekeznek kihasználni. Olyan formájú felfújható, hőre és súrlódásra érzékeny anyagból készült ballonokat terveznek és gyártanak, amelyek elősegítik a bolygókat és holdakat körülvevő gázrétegekben a könnyebb és energiatakarékosabb manőverezést.
A kísérletek Ausztrália fővárosában, Canberrában folynak egy egyetemi kutatóintézetben a NASA, az Egyesült Államok űrkutatási hivatalának megbízásából. Az űrkutatás és a vele kapcsolatos tudományos és műszaki tevékenység egyre inkább kiterjed az egész Földre. Nemrégiben például amerikai űrkutatási szakemberek népes csoportja kereste fel szovjet kollégáit, hogy egy esetleges

közös Mars-expedíció

részleteit beszéljék meg.
Légköre a Marsnak is van, akár a Földnek, csak sokkal ritkább, hasonlóképpen a Vénusznak, ennek azonban sűrűbb. Az újfajta üreszközök, amelyeket persze elsősorban a Föld körüli térség kutatására terveznek, főszerepet játszanak majd „űrszomszédaink" részletesebb felderítésében és meghódításában is.
Az ausztrálok hatalmas, csőszerű szimulátorokban utánozzák a naprendszer bármely égitestének légköri viszonyait, és így szinte a „helyszínen", a gyakorlatban próbálják ki a terveket.
Az egyik ötlet az, hogy az űrrepülőgépbe kis vontató űrhajócskát telepítenek, amely újfajta alakkiképzésével nagy magasságokba felviszi, és geostacionárius pályára állítja a kutató vagy távközlési műholdat. (A geostacionárius pálya azt jelenti, hogy a műhold mindig a Föld ugyanazon pontja felett tartózkodik.)
Az amerikai szakemberek sem pihennek. Kifejlesztették a Ballute-nak nevezett, ellenálló anyagból készült

felfújható testet,

amelyet fékezésre akarnak használni. A bolygókat és holdakat körülvevő légrétegekben ezzel megtakarítható a fékező rakéták súlya, nem is beszélve az általuk felhasznált üzemanyagról. A Ballute segít az űrkompnak vagy más üreszközöknek abban, hogy feladata végeztével szinte üzemanyag felhasználása nélkül térjen vissza az űrrepülőgép fedélzetére. Ez az „űrballon" olcsó, és feladata végeztével veszni hagyják. Az űrhajók már a következő évtizedben munkába állnak. Legtöbbjük nemcsak kevesebb üzemanyaggal működik, de többször is felhasználható.
Közeledik tehát az az idő, amikor ezüst tökök és repülő répák fognak a közeli bolygók körül repdesni.

HARGITAI KÁROLY

Az űrhajókon különleges „szárnyak", azaz napelemek, amelyek az energiát biztosítják. A rajz már-már megvalósult „közlekedési ezközöket" ábrázol...

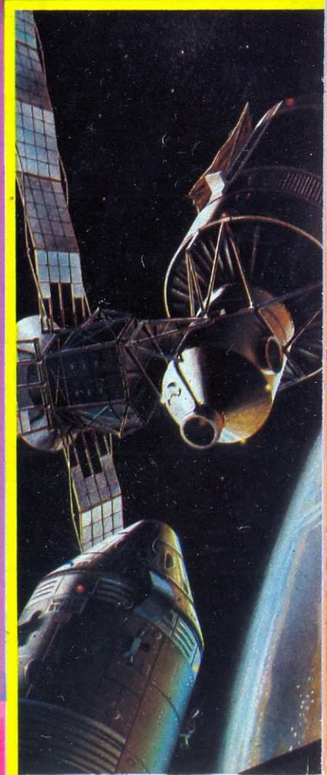

PITYPANG

A pitypang virágából készült bor — így vélekednek a borszakértők — jobb, mint a moseli borok. A virágszár tejéből való kaucsuk éppolyan jó, mint a gumifából való. A zsenge pitypanglevelekből készült saláta csemegének számít — különösen Franciaországban, ahol azért értenek valamit a konyhaművészethez az emberek. A pitypang gyökeréből és leveléből készült tea pedig olyan gyógyszer, amely különösen a szervezet cukorháztartására fejti ki áldásos hatását.

Láthatjuk tehát: a pitypang vagy más néven gyermekláncfű sokféleképpen hasznosítható. A legtöbben ennek ellenére fölösleges gyomnak tekintik ezt a növényt. Talán azért, mert mindenütt jelen van. Egy-egy sárga virágból 250 mag keletkezik, amelyek pihekönnyű ejtőernyőkön függenek, és amelyeket mindenhová elfúj a szél. Ma már tudjuk, hogy az első pitypangok a Himalája lejtőin virágoztak, és onnan terjedtek el a Föld egész északi félgömbjén. Gyermekláncfű mindenütt van — Alaszka sarkvidékén éppúgy, mint a Szahara szélén, a bőven termő Pó-síkságon, avagy egy falrésben Stuttgart belvárosában.

Az amerikai elővárosokban ideges háztulajdonosokat láthat az ember, amint kertjük füvén rohangásznak, kezükben öngyújtóval: az arra szállongó pitypang-ejtőernyőket próbálják megperzselni, mielőtt azok még földet érnének. Ha ugyanis a pitypang egyszer már befészkelte magát valahová, nem lehet tőle megszabadulni. Ez a parasztokat is kellőképpen bosszantja, akik nem nagyon örülnek tavasszal a szép sárga virágok láttán, mert pontosan tudják: a pitypangból nem lesz széna. Mihelyt a növény megszárad, apró morzsákra hullik szét . . . A méhek szeretik a pitypangot. Ez az a virág, amelyben a legbővebben találják kora tavasszal a nektárt. És méghozzá milyen kényelmes módon! Ahhoz, hogy egy méh egy kilogramm nektárt nyerjen, 125 000 virágra kell rárepülnie. Egy rózsa virága csak egy virágból áll, s így van ez a tulipánnal is. A pitypang sárga virága ezzel szemben 250 apró virágocskából áll össze, ami 250-szeres nektárt és 250-szeres virágpormennyiséget jelent. Négy pitypang tehát a méh számára ugyanazt a zsákmányt jelenti, mint amit ezer tulipán nyújthatna.

A méhek vagy más mézgyűjtő állatok segítségével való megtermékenyülés után a virág bezárul. A sárga virághevelek elhalnak. A zöld gallérlevelek védelmében érnek a magok, egyenként csupán néhány milligramm súlyúak. Aztán a gallérlevelek is elhalnak, és a vacokban 250 ejtőernyő nő szorosan egymás mellett. A növény szára is ekkor éri el a legnagyobb hosszúságot. Ez azért fontos, mert az ejtőernyőket a szél felé kell tartani. Ezeknek kötése egyre lazul, végül már egy enyhe szellő is elfújhatja őket. Tízenöt kilométerre is eljuthatnak az ernyők. Ha vízbe hullanak, a mag a felszínen úszik, az ejtőernyő finom pihéi pedig összeszorulnak, hogy megkönnyítsék a továbbhaladást. A magokban különben kis kampók is vannak, melyekkel megkapaszkodhatnak például egy állat bundájában, és így vitethetik magukat új tájakra, ahol a virág ismét elterjedhet.

Ha a mag véletlenül nem termőtalajra, hanem sziklára hull, akkor is még tizenkét évig életképes marad. Valamikor csak befújja a szél egy repedésbe, vagy bemossa az esővíz oda, ahol földet talál. Ilyenkor aztán rögtön kikel. Karógyökere több mint egy méterre is lenyúlhat a földbe. Ha kitépik, az alsó része legtöbbször a talajban marad, és nemsokára újra kihajt. Ezt a szívósságot a pitypang tejszerű, fehér nedvének köszönheti. Ott, ahol eltépik, kibuggyan ez a lé, majd megszárad, és heget képez. A nedv valószínűleg további feladatokat is betölt, amelyeket azonban még nem sikerült egészen kideríteni. Egy biztos, hogy az emberre enyhén mérgező, hányást, hasmenést okoz.

A pitypang mintegy tíz évig él; ezalatt akár egymillió magot is létrehozhat. Minden egyes magból új növény keletkezhet — gyom, ahogy ezt a parasztok és kerttulajdonosok mondják. Ám ki tudja: a gyermekláncfű talán nemsokára új színben fog föltűnni. Sok ember érdeklődik manapság újra a természetes gyógymódok iránt. Ezen a területen a pitypang mindenekelőtt inulinnal szolgálhat. Az inulin olyan keserű anyag, amelyet évszázadok óta vértisztítóként használnak. A legtöbb pitypang teje 30 százalékban inulinból áll, egy ezrelékben pedig természetes gumit tartalmaz. Ezt egyelőre nem lenne túl gazdaságos hasznosítani, mert csak költséges eljárással lehet kivonni belőle, de ki tudja, vajon a jövő században nem gördül-e majd jó néhány száz autó pitypanggumikon a világ országútjain?

WOLFGANG STEGERS

Érlelődő pitypangtermés

Így ülnek a kis ejtőernyők a virág kocsányán

EZERÉVES JÁTÉK

Régi koreai játékot mutatunk be, valószínűleg már ezer évvel ezelőtt is ismerték.

Megállapodás szerint minden játékosnak van 2, 3 vagy 4 „lova". Ezek lehetnek valamely társasjáték bábui vagy színes korongok. A dobókockával sorban, minden játékos dob egyet, aki a legmagasabb értéket dobta, az indul elsőnek.

Minden játékos annyit lép előre a START jeltől indulva, ahányat dob. (1-essel csak a startjelre lehet lépni, a hatos dobás érvénytelen, újra kell dobni helyette.)

Egy játékosnak egyszerre több lova is futhat a pályán. A lovak az óramutató járásával ellentétesen haladnak, és a CÉL-nál hagyják el a játékteret. Ha valamelyik ló a nagyobb körök egyikén áll meg, a játékos választhat, hogy merre folytatja útját — a kisebb ábrák mutatják a lehetséges útvonalakat. Az 1. és 2. változat jócskán lerövidíti az utat, a 3. pedig akkor lehet hasznos, ha a játékos el akarja kerülni az ellenfelek lovait a cél felé vezető úton. Ez utóbbi azért lehet ajánlatos, mert ha valamelyik ló olyan mezőre ér, amelyiken valamelyik ellenfélnek a lova áll, azt kiüti, s a kieső lónak vissza kell térnie a rajthoz. A kiütő játékos ugyanakkor újabb dobásra jogosult. Ha valamelyik ló olyan mezőre ér, amelyen az őt futtató játékosnak már egy másik figurája áll, akkor a két ló összekapcsolódhat, és ettől kezdve a kettő együtt halad a célig.

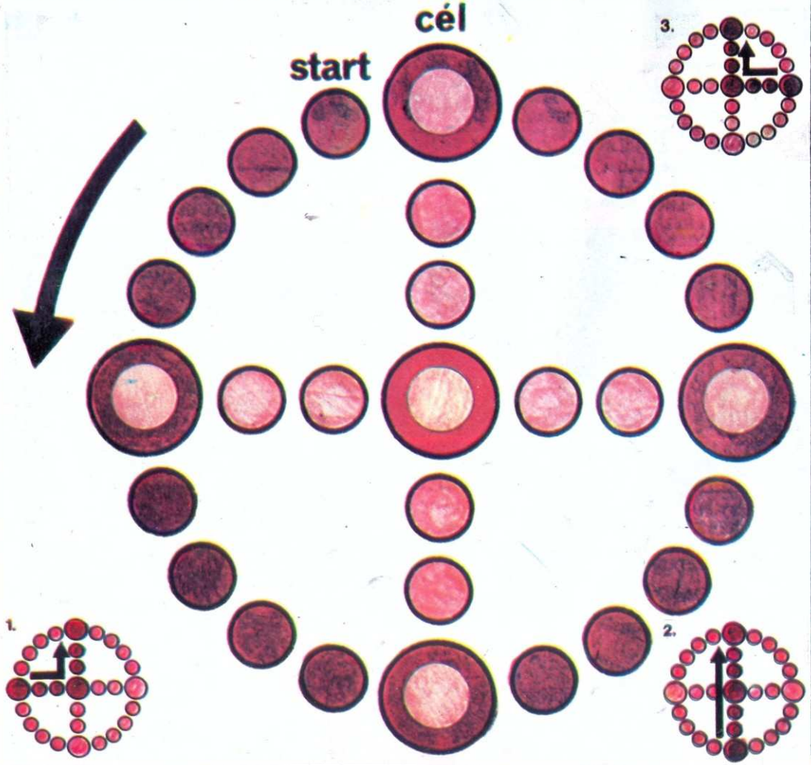

domino

HOMOKÓRA A VÍZBEN

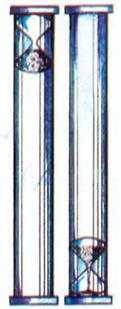

Ezzel a vízzel töltött, alul-felül zárt üvegcsőben egy homokóra tartálya a fedőlap alatt helyezkedik el. Ha a csövet megfordítjuk, amint ez a rajz jobb oldalán látható, váratlan dolgot tapasztalunk: a homokóra az üvegcső alsó oldalán marad mindaddig, amig bizonyos mennyiségű homok az alsó részébe nem pereg. Csak ezután indul el nagyon lassan fölfelé. Valószínűtlen, hogy a homok helyzete döntse el, úszik-e a homokóra vagy sem. Akkor vajon mi a furcsa jelenség oka?

Rögtön érthetővé válik a dolog, ha gondolatban elvégezzük a következő kísérletet. Nyomjuk a homokórát egy vízzel teli kád fenekére úgy, hogy a homokkal teli része felül legyen. Ha elengedjük, a homokóra még a kád alján megfordul, és a levegővel teli részével fölfelé úszik a felszínre. Az üvegcső alján azonban a homokóra nem tud megfordulni, és szorult helyzetéből csak akkor szabadul, ha kellő mennyiségű homok hullt az alsó részébe.

TÜZES TALÁNY

Ami ezen a kilenc képen látható, az mind forró és fényes. Felismered őket?

1. karácsonyfaizzó 2. izzó szénadarab 3. nap 4. fáklyalámpa 5. mécs 6. tűzijáték 7. gyufa 8. színes fényvegyek 9. tábortűz

Képzeljünk el egy olyan teleszkópot, amely egy űrhajón, magasan a Föld körül kering, és amelyen egy-egy kattintással mindig tízszeres erejű nagyítást kapcsolhatunk be. Látómezején egyre közelebb kerülnek a földi dolgok, megjelennek az emberméretű tárgyak is, majd tovább hatolunk, egészen a molekulák és atomok méreteiig... Lehetetlenség? Persze hogy az, de a képzeletnek jó játékot kínál, és ráadásul bepillantást enged a világegyetem két végtelenjébe, amely a mi emberi méretű világunktól fölfelé és lefelé terjed.

A VILÁGŰRTŐL A MOLEKULÁIG

Ha a világűrben keringő űrhajóról 10 000 km oldalú négyzetet fényképezünk, azt a Föld képe kitölti. Nagyítsunk most: a kép közepén látható kis fehér négyzet azt a részletet mutatja, amely a következő képen fog megjelenni

Az észak-amerikai földrész egy darabja jelenik meg, a Michigan-tóval. Ezen a léptéken az ember művei még nem láthatók

A tízméteres oldalú négyzeten a gyepen pihenő pár mellett látszik az elemózsiás kosár és más tárgyak is

Az emberi mérethez érkeztünk — felismerhető az arc, elolvashatók a könyv és a lapok címei — az oldalhossz egy méter

Az életnagyságnál kissé nagyobb kézfejen látni a szőrszálakat és a pórusokat

A 100 km oldalú négyzetet Chicago és peremvárosai majdnem feléig betöltik, épületeket még nem látunk, de az utcák rajzolata kivehető

Most ugrunk a nagyítással: az 1 km-es oldalú négyzeten múzeum, sportpálya és az öbölben horgonyzó csónakok tűnnek elő

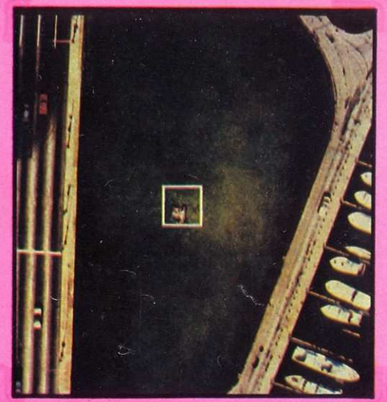

Tízszeres nagyítással egy gyepes terület látszik, baloldalt az autók, jobboldalt a csónakok részletei is kivehetők

Az egy négyzetcentiméternyi bőrdarabka mintegy tízszeres nagyításban mutatja a ráncok finom szerkezetét — ezeknek a ráncoknak köszönhető a bőr hajlékonysága és rugalmassága

A mikroszkóp világába léptünk, egy négyzetmilliméternyi felület tölti be a képet

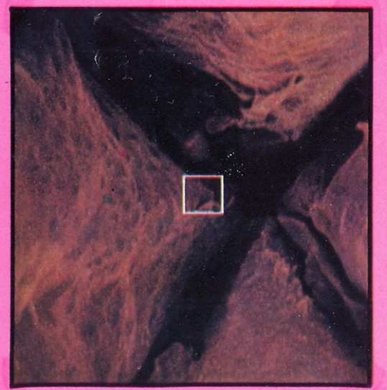

A tized milliméter oldalú négyzet kinagyításakor a képen a bőrredők már szakadékoknak látszanak

Ha tizszeresre növeljük a nagyítást, egyetlen fehér vérsejt is betölti már a képet

Tizezred milliméternél tartunk, ez már az elektronmikroszkóp világa. A sejtmagot borító hártyát látjuk, és a pórusokat, amelyeken át a mag és a sejtplazma anyagcseréje folyik

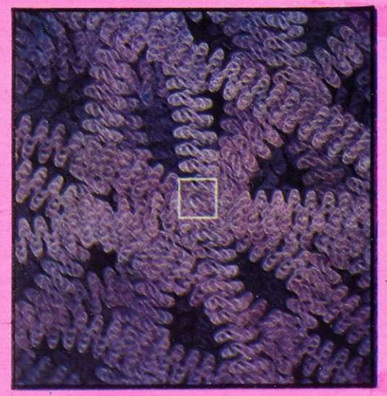

Beléptünk a sejtmagba, előttünnek a sodrott fonalra hasonlító kromoszómák, amelyek az öröklést meghatározó géneket tartalmazzák

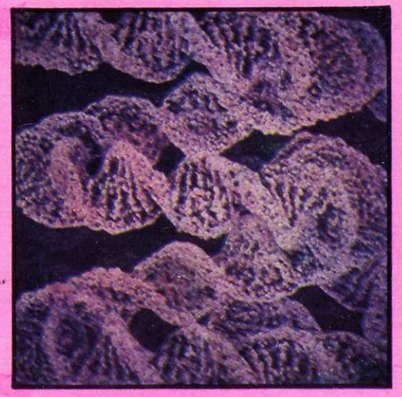

Utunk végén a híres DNS-lánc kettős spirálját látjuk, az apró szemcsék pedig az atomok. Százezred milliméternyi oldalú négyzet tölti be a képet

Nem szeretjük a hiénákat, ezért aztán azt híreszteljük róluk, hogy gyávák. Pedig meglehetősen bátor állatok, még a királyinak nevezett oroszlánnal szemben is megállják a helyüket.

Afrika... a Maszai-Marat vadászterület síkságain napok óta csend honol. Mintha csak minden élőlény elköltözött volna innen. Sovány idők járnak ilyenkor mindenféle ragadozóra.

A kutatócsoport már hajnal óta lesben áll, mert egy hiénacsalád életét szeretné megfigyelni. Az embereket átjárja a kihalt tájék unalma, szinte bóbiskolnak, amikor végre, kilenc óra tájban megpillantanak három nőstény oroszlánt. Az állatok céltalanul ődön-

Gyülekeznek a hiénák, egyelőre még biztonságos távolságban

genek a sárgára aszott fűben, bizonyosan éhesek. Hirtelen mindhárom kaparni kezdi a földet, röpködnek szanaszét a keményre száradt göröngyök. A várakozásba szinte belefáradt csoport felélénkült, hiszen éppen azért utaztak ilyen messzire, hogy az állatok életének eseményeit figyelhessék. Az pedig, hogy az oroszlán, az állatok királya kiskutyához hasonlóan kaparja a földet, eléggé megdöbbentő látvány.

Előbb csak nézik...

Az oroszlánok később munkamegosztással dolgoznak tovább, az egyikük tovább kapar, a másik kettő figyel. Aztán a földre hever az, amelyik elunta a figyelést is, nyújtózkodik.

Az idilli nyugalom nem sokáig tart, elszabadul a pokol, kavarog a por, két nőstény teste teljes súlyával nehezedik a sivalkodó varacskos disznóra. Szokatlan sietséggel marcangolják, tépik a húsát. Mintha csak tudnák, hogy sietniük kell.

Egy közeli hiéna-lyukból először három vagy négy állat bújik elő. Tiszteletteljes távolságban köröznek, ácsorognak a lakmározó nagymacskák körül. Aztán ismét és ismét megjelenik egy-egy hiéna, egyre többen lesznek és egyre közelebb oldalognak. Izgatottak, hátukon fölmered a szőr. Mind hangosabban és mind fenyegetőbben morognak, kaffognak.

A megvert kutyák

A nőstény oroszlánok egyelőre úgy tesznek, mintha mi sem történne, csak nyelik a varacskos disznó testéből kiszakított húsdarabokat. Az addigra összesen nyolc főnyire szaporodott hiénacsapat hirtelen támadásba lendül. Szorosan egymáshoz simulnak, fejüket a föld felé sunyva vicsorítanak, elképesztő fogsoruk villog.

Harcról szó sincsen. Amint a hiénasorfal érintésnyire megközelíti a marcangolásba merült oroszlánokat, azok kelletlenül feltápászkodnak és elsomfordálnak. Mint a megvert kutya: nem menekülnek, de nem is maradnak. Kevéssel távolabb leheverednek, pofájukat nyalogatják, és ismét úgy tesznek, mintha mi sem történt volna.

A hiénák pedig mint a szélvész, rávetik magukat a varacskos disznó félig szétmarcangolt testére.

Törvény szerint

Azt sem tudni, honnan, a számuk egy-két perc alatt már húsz fölött van. Mintha csak az égből potytyantak volna a „terített asztalhoz". Gondos és villámgyors munkát végeznek: negyedóra múlva már csak egy kis vérfolt árulkodik arról, hogy a szavanna törvényei szerint vadászat volt, egy óvatlan disznó életének vége szakadt és a határozottabbak jól laktak.

A rekkenő hőségben ismét álmos csend üli meg a tájékot. Sehol egy legelésző gazella, sehol egy kis élelem.

Hivatlan vendégek a lakomán

GYÁVA BÁTOR IS

Megvert kutyaként kullognak el az oroszlánok

BOLONDOS ÁPRILIS

Áprilisnak ugyan az első napja szokott csak a bolondozások napja lenni, de az időjárás az egész hónapban gyakran bolonddá teszi az embereket. Ezért talán szívesen fogadod ezt a bolondos képet, jóllehet április elseje bizonyára elmúlt már, mire ez a lap a kezedbe jut. A képen látható nagymama és nagypapa számos tréfás bolondsággal lepték meg egymást, illetve a rajzoló az olvasókat. Ha jól megnézed, harminc képtelenséget is találsz a képen.

1. A nagymama fején korona van. 2. A kezében csavarkulcsot tart. 3. Ólében majom ül. 4. Lábán korcsolyát visel. 5. Szokványján hátul zseb van, amelyből újság kandikál ki. 6. A nagypapa zsebében madár ül. 7. A nagypapa szokványát viseli. 8. Lábán gyíkorcsolya van. 9. Mazsagon egy pénztárcát tart. 10. Széke alatt szarvas alszik. 11. A padlóból növények nőttek. 12. Ezeken teljespalackok teremnek. 13. A szőnyeg túlsó szélén gombák nőttek. 14. A pohár és az üveg a levegőben lebeg. 15. A sakktáblán nincs bábu. 16. A tábla nem 8 ×8-as, hanem 6 ×10-es oszlású. 17. A kandallónyílásban autógumi van. 18. A kandalló közepéből macska néz ki. 19. A kandalló oldalán vízcsap van. 20. A gyertyák olajkon égnek. 21. A kandallón egy tányér áll függőlegesen. 22. Hajta tükörtojás van. 23. Az órán számok helyett betűk vannak (április = április bolondja). 24. A férfikép keze kinyúl a keretből. 25. A nő arcképéből madár röppen ki. 26. A nagypapa feje fölött is madár száll. 27. A lépcsőn hal mászik fel. 28. A postaláda a szobában van. 29. Madár van a nagymama széke mögött is. 30. — Ezt már keresd meg magad!

REPÜLŐ AUTÓ

Olvashattunk ilyesmiről már Verne regényében, *A hódító Robur*ban is: az automobilból egyszeriben szárnyak nyúlnak ki, és a szerkezet felröppen a levegőbe! (Igaz, később a tenger alá is lemerül.) Különös, hogy Verne annyi technikai jóslata közül éppen ez a két- (vagy három-) éltű jármű nem lett része mindennapi életünknek. De egy-két elszánt, magános kísérletező akadt azért. Ilyen Mort Taylor amerikai mérnök, aki a Washington állambeli Longview városkában lakik, és már 1950-ben megalkotta ötletes szerkezetét, a repülő autót, angol néven aerocart. Hódító Roburral ellentétben nem akarta vele meghódítani a mélytengeri világot, de találmánya a szárazföldön és a levegőben megállta a helyét.

Taylor a gépkocsiját hátrafelé meghosszabbította, és egy repülőgép farokrészét, kormányfelületeit alakította ki rajta, a két szárnyat pedig egy utánfutó-félére erősítette. Ezzel már csak ki kell tolatni a garázsból, és a legközelebbi repülőtérre hajtani, ott a szárnyakat tíz perc alatt föl lehet erősíteni a támaszokkal együtt a gépkocsi tetejére, és már be is lehet kapcsolni a 220 lóerős gázturbina-motort, amely a farokrészre helyezett tolólégcsavart hajtja.

Az idők során Taylor egyre tökéletesítette az aerocart. Legújabb konstrukciója 90 km/h sebességnél már a levegőbe emelkedik, és repülőgépként 217 km/h csúcssebességet ér el. Ez azt jelenti, hogy egy autópályán is képes fel- és leszállni.

Különös, de a repülőgépgyárak még nem mutattak eddig érdeklődést a repülő autó iránt.

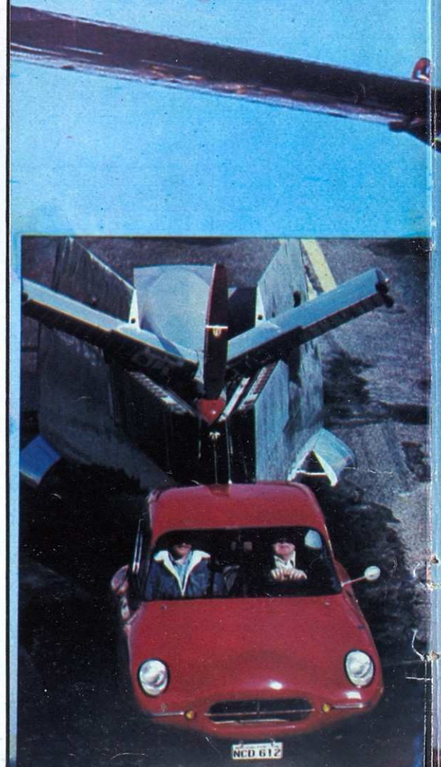

LUTRA

Tisztességes, tudományos neve: Lutra lutra. Farkával együtt a százhúsz centimétert is elérheti, tipikus vízi-állat, hallal táplálkozik, bundája értékes, a menyétfélék családjába tartozik... Enyyit mond róla a lexikon.

Bizonyára ismeritek Fekete István Lutra című regényét, amely egy vidráról szól. A valóságban olyan állat ez, amelyet az emberek ritkán látnak, legföljebb működésének nyomaival találkoznak. Éjszakai életmódot folytat, szárazon és vízen egyaránt halkan, feltűnés nélkül mozog. Ha a vízparti gátakon, köveken halpikkelyeket tartalmazó ürüléket, vagy iszapos területen, illetve télen a hóban jellegzetes, úszóhártyás lábnyomokat lelünk — ezek a vidra jelenlétéről tanúskodnak.

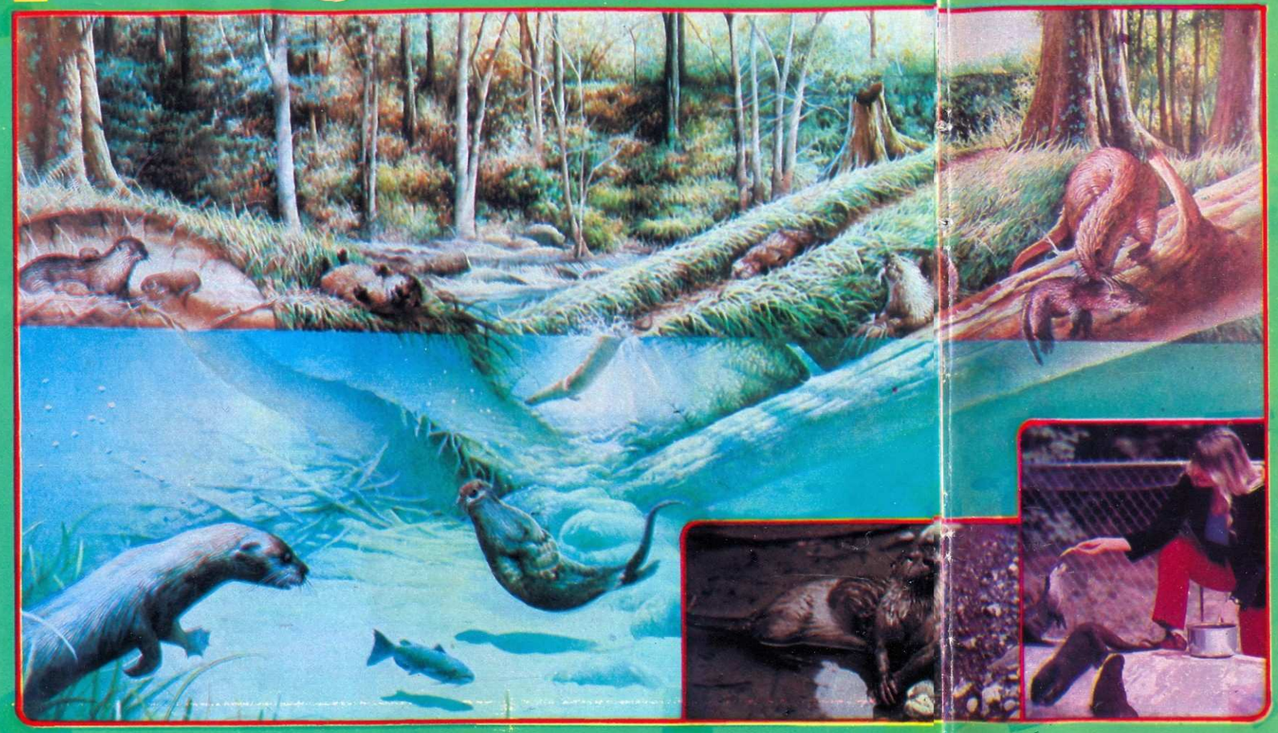

POCOK, MADÁR, HAL

A vidra a menyétfélékhez tartozó, ragadozó állat. Bundája felül sötétbarna, alul valamivel világosabb, s annyira tömött, hogy a víz nem tud rajta áthatolni. Farka a tövénél vaskos, a vége felé fokozatosan elkeskenyedik. A kifejlett vidra meglehetősen nagy testű: orrától a farka hegyéig az egy métert is eléri. A különösen nagyra nőtt példányoknak csupán a teste 90 centiméternyi, súlyuk 10—16 kilogramm, de akadt már 23 kilós is.

A rejtőzködő, különös állat igazi életeleme a víz. Kitűnően úszik, hengeres testével könnyen fordul, manőverez, hosszú farkával kormányozza magát. Amikor víz alá merül — s a vidra igen gyakran teszi ezt —, orra és füle, akár egy tengeralattjáró ajtói, lezáródnak. Magyarországon is élő emlősállataink között ez az egyetlen, amelynek ujjai között úszóhártya van. Amikor a partról a vízbe ereszkedik, sem csobbanást, sem másféle neszt nem lehet hallani.

Jellemző a vidra úszótudományára, hogy a villámgyors keszeget, csukát vagy pisztrángot könnyedén elkapja. Apróbb zsákmányát a vízben fogyasztja el úgy, hogy fejét éppen csak kiemeli a vízből, de az is megesik, hogy a víz mélyén kapja be élelmét. A nagyobb halakat kihúzza a partra, s ilyenkor tökéletes munkát végez: a pontyból, csukából éppen csak a fej, a farokúszók és a gerincoszlop marad meg. Halakon kívül alkalmanként más zsákmányt is szokott ejteni, néha elkapja a vízen úszó madarakat, s lerántja őket a mélybe, mielőtt azok szárnyra kaphatnának. A vízipockot, pézsmapockot s a tavak vizében gyakori kecskebékát is megeszi, vagy a fenékről felkapott rákot, kagylót, csigát.

A vidra legszívesebben a parton falja fel a zsákmányolt halat

FÜTYÜL ÉS MOROG

A mély vízben csapkod, ilyenkor kizavarja a halakat a sekélyebb részekre, a part közelébe. Nappal ritkán találkozhatunk vele, néha a csendes, emberkerülte partszakaszokon napozik. Az Északi-tenger mentén több helyen rendszeresen megfigyelték, amint a vidrák a part menti sziklákon sütkéreznek. Hazánkban nem túl gyakori állat, az egyes példányoknak ugyanis igen nagy vadászterületre van szükségük, s innen társaikat kíméletlenül elmarják. A saját körzetük határait kövön, tuskón, vakondtúráson ürülékükkel jelölik meg.

Föld alatti lakásuknak általában két kijárata van, egyik a vízparti bozótban, korhadt, odvas fűzfák belsején át vagy kisebb nádfolt közepén, a másik a víz színe alatt. Amikor veszélyt szimatol, ezen a víz alatti „vészkijáraton" át eltűnik úgy, hogy szinte láthatatlanná válik. Egy-egy éjszaka egy vidra meglehetősen nagy száraz területet jár be, hóban időnként csúszva halad előre, s igen jól követhető ilyenkor az útvonala. Általában ugyanazokon az útvonalakon közlekedik. Nagy hidegben a befagyott vízen állandóan lékeket tart tisztán, s ezeken át ereszkedik a mélybe. Párzási ideje is télen van, ilyenkor messzire hallható, füttyentő kiáltással hívja egymást a hím és a nőstény. Ha azonban két hím találkozik, fújtató, morgó hangot adnak ki nemtetszésük jeléül. Párzás után a nőstény körülbelül kéthónapos vemhesség után 2—4 kölyköt hoz világra. A téli párzás azonban nem föltétlenül szabály, találtak ugyanis vidrakölyköket már az év minden szakában.

A PRÉM MIATT

Az anyaállat általában késő őszig gondozza a kölyköket, amelyek csak lassan, fokozatosan távoznak a „szülői házból", hogy saját, önálló vadászterületüket kialakítsák. Korábban, amikor a vidra még nem volt védett, gyakran találtak árva vidrakölyköket. Az ilyen, ember által fölnevelt vidra megszelídült, gazdáját kutyaként követte, s némelyiket még arra is megtanították, hogy parancsszóra halat fogjon, és zsákmányát a partra vigye.

Ma a vidra védett állat, eszmei értéke ötvenezer forint. Tilos vadászni reá vagy bármilyen más módon elpusztítani. Korábban a prémje miatt vadásztak, és egész Európában erősen lecsökkent a szép, okos állatok száma, pedig a vizek rendbentartásában nagy szerepe van.

Manapság már különben is egyre nehezebb a vidra dolga, hiszen ahogyan csökkennek a vadvizek, úgy szűkül a prémes ragadozó élettere is. Ha vigyázunk rá, akkor a Magyarországon jelenleg élő állomány biztosíték lehet arra, hogy nem fog a vidra kipusztulni.

SCHMIDT EGON

A vidra könnyen szeliditheto

RONGYMŰVÉSZET

Nem hétköznapi művészet, amit Christa Knipping művel. Már csak azért sem, mert csupán vasárnap jut hozzá, hogy csinálja. Másrészt ecset helyett tűt, festék helyett színes rongyot használ, tehát semmi olyat, ami hasonlít a képalkotás hagyományos módjára. Mégis sokak megirigyelhetik, valahányszor sikerül gondolatait vagy egy-egy közismert hangulatot sok apró öltéssel és jól összeválogatott rongydarabokkal kifejeznie.

Minden háztartásban megtalálható a rongyosláda, vagy -zsák. Ez pedig kincsesbánya a képzelőerővel megáldott gyerekek, elsősorban a lányok számára. (Bár gyakran látunk olyan fiúkat, akik lepipálják a lányokat subázásban és egyéb kézimunkában!) Természetesen azt a jelenetet, tájat vagy tárgyat, amit ábrázolni szeretnénk, előbb fel kell vázolni kissiben, majd méretarányosan átvinni egy nagyobb papírra, hogy azután elkészíthessük a színkompozíciót is. Amikor nagyjából kialakult a kép, megfelelő méretű alapanyagot kell készíteni. A vázlatnak megfelelő elrendezésben ezen helyükre kerülnek a méretre kiszabott rongyok. Egy-egy csöpp ragasztóval könnyen rögzíteni lehet az egyes darabokat. Erre azért van szükség, nehogy elmozduljanak, mielőtt még megfelelő színű cérnával, apró öltésekkel végleg odavarrjuk őket. Christa Knipping figurái élőnek és vidámak. Alkotójuk az arcokat nemcsak barátságosra festi, de kevéske vattaalátéttel ki is domboritja. Nagyon igyekszik, hogy természetes hatást keltsen a megjelenített személyek öltözködése, a tárgyak és tájak színezése. Érdemes utánozni.

Az elkészült „műalkotásokat" beszeghetjük, és ekkor gyerekszobában falvédők lehetnek. Vékony lemezre vagy kemény kartonra ragasztva, keretezve akár falra akasztható képek. Bizonyosra vehetjük, hogy a szülők, nagyszülők vagy a kedves ismerősök örülnének egy-egy ilyen képnek. Ha jól sikerült, akkor valóban személyes ajándék születésnapra, vagy akár húsvétra!

Bábszínházi jelenet

A művésznő és kellékei

A/4-es méretben, 84 oldalon előnyomtatott bélyegképekkel. Használt, motívumbélyegek gyűjtői részére ajánljuk 6–16 éves korig!

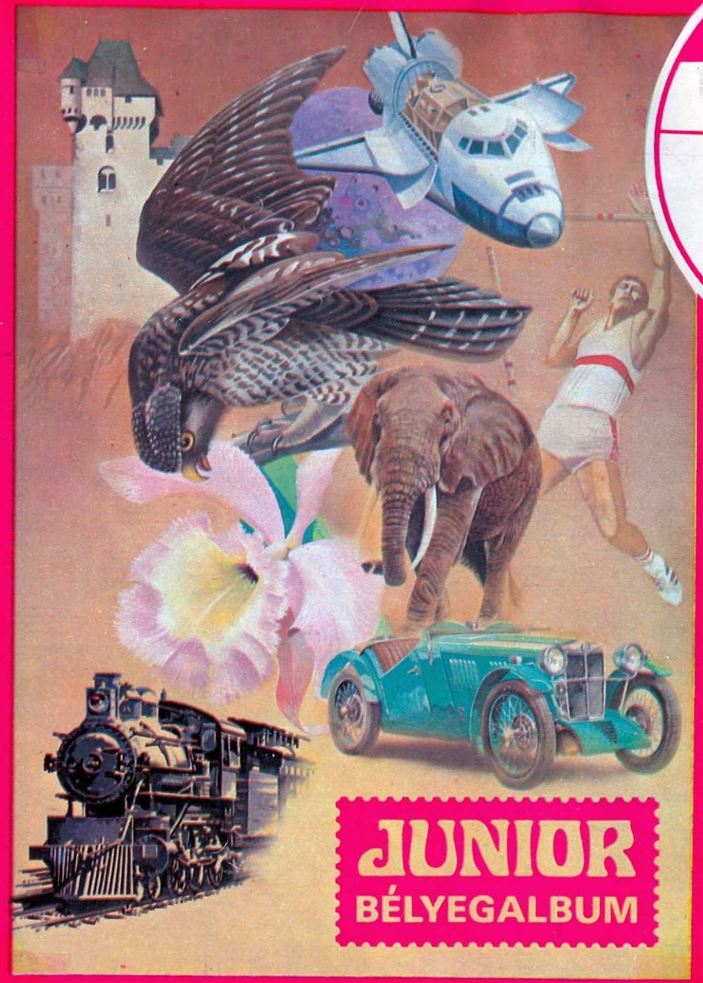

ÚJDONSÁG

JUNIOR
BÉLYEGGYŰJTŐ KÉSZLET
- BÉLYEGALBUM
BÉLYEGCSIPESZ
BÉLYEGRAGASZTÓ
BÉLYEGCSOMAG

Ára: 130,– Ft

Kapható

a MAGYAR FILATÉLIA VÁLLALAT

budapesti szaküzleteiben:

VI., November 7. tér 3.

V., Petőfi Sándor utca 17—19.

Postán utánvéttel szállítunk!

Világjáró mazsolák

A természet legédesebb ízű bogyóját csak az 1960-as években fedezték fel a botanikusok az afrikai Nigériában. A Serendipity berry nevű bogyófajta ezerötszázszor édesebb a finomított kockacukornál. Fogyasztásától tartózkodjunk: kellemetlen émelygést okoz.

Melegben a testek kitágulnak; ennyit mindenki tud a fizikából. A párizsi Eiffel-torony is „test", ha óriási is: háromszáz méter magas. Nem csoda, ha kánikulában tizenöt és fél centiméterrel magasabb, mint fagyban.

Nagy-Britannia néhány kis települése közelebb esik a norvégiai Bergen vasútállomásához, mint a legközelebbi skót pályaudvarhoz. Érdemes a térképen ellenőrizni: a Shetland-szigetek kisvárosairól van szó.

Szaúd-Arábiában nincsenek folyók.

A Földközi-tenger legnagyobb szigete Szicília. A második is olasz sziget: Szardínia. A harmadik helyen szoros a verseny: Ciprusé a bronzérem, alig valamivel a francia Korzika és a görög Kréta előtt.

A világ lakosságának majdnem kereken hetven százaléka sohasem olvasott újságot, nem hallgatott rádiót, nem nézett televíziót és nem beszélt telefonon sem.

Írországban a tarajos gőtén kívül egyetlen hüllőfaj sem él. Sem gyík, sem kígyó.

A világon a legtöbb motorkerékpár a Bermuda-szigeteken van. A legkevesebb az afrikai arab országban, Mauritániában.

Málta szigetének minden templomtornyán kétféle időt olvashatunk le az óralapokról. Az egyik a pontos idő. A másik az ördög megtévesztését szolgálja. (Néha nem tudni: melyik melyik.)

Történelmi mazsolák

A vatikáni testőrség, a híres svájci gárda díszes egyenruháját igazi lángelme tervezte: Michelangelo (1475—1564), a zseniális festő, szobrász és építész, aki költőnek sem volt akármilyen. Négyszázötven éven át az uniformis szabása hajszálpontosan ugyanolyan maradt. Néhány esztendeje a zubbonyokon megjelent egy pótzseb: könnygázgránátok számára.

Valószínűleg senki sem hallott a tenpins nevű amerikai tekejátékról. Ami azt illeti, ugyanennyien a ninepinst sem ismerik, amelyik régebbi változata a tenpinsnek. A tenpins bábuinak száma tíz, a ninepinsé kilenc. Hogy miért? Még az 1700-as években a brit gyarmati hatóságok betiltották a szerintük erkölcstelen, kilencbábos játékot Connecticut gyarmaton. A büntetés pénzbírság volt. A találékony jenkik nyomban „föltalálták" a *tíz* bábuval játszható tenpinst, amelyet nem tiltott a törvény.

Egy középkori francia anekdota szerint XI. Lajos francia király (1423—1483) gúnyosan megkérdezte az udvari jóstól, az itáliai születésű Martius Galeottitól: — Meg tudnád jósolni a saját halálod napját, kedves barátom? Galeotti nem jött zavarba, mert így válaszolt: — Pontosan egy nappal Felséged *előtt* fogok meghalni — elképzelhető, mennyire vigyáztak azontúl a jósra, haja szála sem görbülhetett meg. Kár, hogy a történet nem eredeti. Ókori adatok szerint ugyanilyen szellemes fordulattal válaszolt Tiberius római császárnak a tudós Thrasullus.

Mohamed prófétáról mindenki hallott. Arról jóval kevesebben, hogy az 570 és 632 között élt híres vallásalapító eredeti neve nem Mohamed volt (a név jelentése: a Dicsért, a Felmagasztalt), hanem Halabi vagy Kothram.

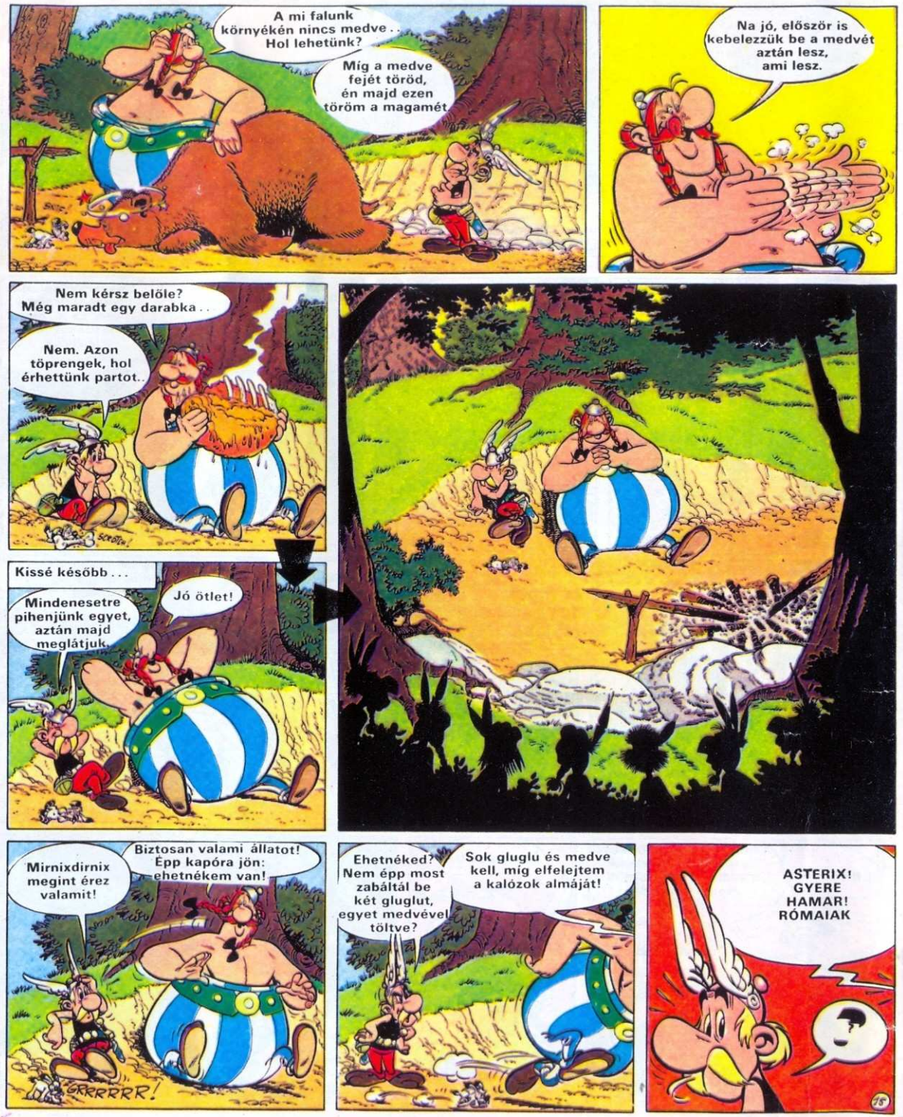

ALADDIN ÉS A CSODALÁMPA

Színes, szinkronizált japán rajzfilm egy kisfiúról, aki bűvös erejű lámpása segítségével legyőzi a gonoszt, és feleségül veszi a hercegkisasszonyt.

Rendezte: Takahasi Sinja

Bemutató: április 24-én

MOKÉP

Állati mazsolák

Ha Mexikóban él a világ öszvéreinek huszonnyolc százaléka, talán nem érdektelen tudomásul vennünk, hogy a kacsák huszonhét százaléka viszont Vietnamban hápog.

Aki már látott vakondot ásás közben, az csak csodálni képes a szürkésfekete bundájú kis állatot. (Az újszülött vakond viszont citromsárga színű.) A magasra nőtt fűben is másodpercek múltán már csak röpködő kis göröngyök jelzik, hogy az imént még a fűvön sétált a vakond. Két tudományos adat következik: húsz perc alatt a vakond öt kilogramm földet mozgat meg. A másik adat: egy éjszaka száz méter hosszú alagutat ás ki a föld belsejében. Nem kevés!

Nem is gondolunk rá, de a magyar nyelvben — a bumerángon kívül — van még egy ausztrál bennszülött szó. Természetesen a kenguru. Csakhogy a kenguru elnevezés egy tréfás félreértésnek köszönheti a születését. Amikor a híres angol fölfedező, James Cook kapitány először látott Ausztrália partjai közelében furcsán ugrabugráló erszényeseket, megkérdezett egy vén bennszülöttet: „Miféle állat az?" (Persze angolul kérdezte.) Mire a szegény őslakó, akit csak percekkel előbb „fedeztek fel", így válaszolt: „Kenguru." Hogy hol itt a poén? A csattanó az, hogy azon a bizonyos ausztrál törzsi nyelven a „kenguru" ennyit jelent: „nem tudom."

Trüphiodorosz, egy gyengécske alexandriai költő 24 „könyvben" hőskölteményt írt Trója pusztulásáról. Homéroszé jobb volt, de Trüphiodorosz hosszú versének első énekében nem szerepelt az *alfa*, a másodikban a *béta* és így tovább. A 24. éneken azután a költő megtakarította a görög ábécé utolsó betűjét, az ómegát.

Világjáró mazsolák

Miről nevezetes Liechtenstein?

Arról is, hogy törpeállam területe mindössze 160 négyzetkilométernyi. Már érdekesebb, hogy liechtensteini katonát újabban senki sem látott, a törpeállamnak ugyanis 1868 óta nincs hadserege. A legmeglepőbb pedig az, hogy ez az országocska a világ legnagyobb műfogsor-exportőre. (A műfogakat itt is készítik.)

Hol él a legtöbb írástudó és olvasó?

Izlandon. A negyedmillió izlandi között nincs analfabéta. Minden hat éven felüli izlandi tud írni és olvasni.

Melyik a világ legrégibb élőlénye?

Sokáig azt hitték, a kaliforniai mamutfenyő vagy szekoja, amelynek átlagos életkora 300 év. Azután kiderült, hogy az ugyancsak kaliforniai szúrósfenyők között találtak 4500 éveseket is. Ez a rekord az 1980-as évek elején dőlt meg, amikor a Mojavesivatagban, szintén Kaliforniában fölfedeztek a botanikusok egy cserjeféle, jelentéktelen növényt, a kreozotcserjét. A C—14-es, radioaktív szénizotóp-módszerrel megállapították, hogy a vének vénje 11 700 éves!

Erős ember volt-e Leonardo da Vinci?

Michelangelo idősebb kortársa, Leonardo egy Vinci nevű városkában született, egy ügyvéd és egy szegény parasztasszony, bizonyos Caterina törvénytelen fiaként. Amellett, hogy — legalábbis papíron — föltalálta az ismétlőfegyvert, a tankot, sőt nem papíron, hanem a valóságban is ő találta fel a modern ollók ősét, olyan erős férfi volt, hogy puszta kézzel bármikor kettétört egy lópatkót. Erre volt a legbüszkébb...

MEZEI EGEREK ÉS REPÜLŐ ALKIMISTÁK

1519-ben történt, hogy Selvio észak-itáliai városka bírái összeültek, és ünnepélyesen száműzték a város környékéről a kártevő mezei egereket. A becses okmány igazán emberséges feltételeket szabott: Selvio városi elöljárói megígérték, hogy a szabad elvonulás idejére minden polgár lakattal elzárja a macskáit, nehogy el-elragadozzák a száműzötteket. Az idősebb pockok és a vemhes egérmamák tizennégy napi halasztást kaptak a felkészülésre.
Ki hallotta John Damian nevét? Ugye senki? Nem is csoda: John mester IV. Jakab skót király (1473—1513) udvari aranycsinálója és feltalálója volt, aki csirketollakból szárnyakat ragasztott a vállára, majd bejelentette, hogy Stirling váráról egyenesen Párizsba repül. Daidalosz Ikaroszt akarta utánozni, aki lezuhant, mert megolvadt a viasz, amely a tollakat a testéhez tapasztotta. A mondabeli görög meghalt. John Damian szerencsésebben járt. Igaz, hogy a tirlingi vár fokáról úgy hullott alá, mint a balta, de csak a lábát törte el.

ZENÉSZ-TÖRTÉNETEK

Felvették-e Verdit a zeneiskolába?

Egy tizenkilenc éves, kopott ruhás vidéki fiú, bizonyos Giuseppe Verdi 1832-ben jelentkezett a milánói konzervatóriumba. A felvételi biztos hamarosan megállapította, hogy az ifjúnak „semmi zenei készsége sincs, ezzel szemben feltűnően ápolatlan." Hatvanhét év elteltével az akkor már világhírű aggastyánt ugyanez a zeneiskola felkérte, hozzájárul-e hogy felvehesse a Verdi nevet. Az öreg még 1899-ben is emlékezett a megszégyenítésre, ezért dühösen nemet mondott.

Miért félt Arnold Schönberg a tizenhármas számtól?

Mert babonás volt. De a sors fintora folytán kiderült, hogy volt is rá némi oka. Schönberg mindig azt jósolgatta, hogy 76 éves korában fog meghalni. (Hét meg hat az tizenhárom!) Valóban épp 76 éves múlt, amikor 1951-ben meghalt, ráadásul pénteken és 13-án, 13 perccel éjfél előtt.

Mi a „Négy perc, 33 másodperc"?

Egy angol „zeneszerző", John Cage szerzeménye. Az ifjú zseni felállt a pódiumra, intett a karmesteri pálcával és ekkor — nem történt semmi. A fúvósok, a vonósok, a dobos és a hárfás csak ültek a helyükön, hangszereik négy perc 33 másodpercen át egyetlen hangot sem adtak. Ezzel vége is lett a „mű" bemutatásának. A „hang nélküli versenyre" hivatalos volt a híres orosz származású zeneszerző, Igor Sztravinszkij. A nagy élmény után udvariasan gratulált John Cage-nek. Szó szerint így biztatta: „Remek volt, fiatalember. Alig várom, hogy hasonló művet alkosson, akár hosszabbat is."

Mennyit alszik a gorilla?

Elég álomszuszék: napi tizennégy órát.

„Ki" csapkod a leggyorsabban a szárnyaival?

Pontosabban: mi. A kolibri másodpercenként ötvenszer, a darázs kétszer ilyen gyorsan csapkod a szárnyaival. De vannak még fürgébb repülő rovarok is. Eredményeik: házilégy — 190/mp, moszkitó — 500/mp; a győztes a szúnyog, másodpercenként ezer szárnycsapással.

Hány sziget alkotja Indonéziát?

Megszámolták: 13 667. Igaz, közülük 12 675 lakatlan, 7600-nak pedig neve sincs. Ez utóbbiak persze nagyon apró szigetek.

Hány szót mond Hamlet?

Shakespeare drámájában köztudottan a dán királyfié a főszerep. Szegény színésznek minden alkalommal 11 610 szót kell fejben tartania az angol nyelvű előadáson. Más nyelven ez lehet több is, kevesebb is.

Mi az ikoszogramm?

Mivel a görögben az „ikosz" jelentése húsz, így nevezik a húsz betűből álló szavakat. Az angolok nagyon büszkék rá, hogy általában igen sok egy- és kéttagú szavuk között szerepel az „uncharacteristically", ami annyit jelent: „nem jellemző módon". A magyar „megfélemlithetetlen" éppencsak nem ikoszogramm, mert tizenkilenc betűből áll. Aki húszbetűset talál, írja meg, közöljük!

Melyik hónap lett volna a Tiberius?

Miután a júliust Julius Caesarról, az augusztust pedig az első császárról, Augustusról nevezték el (eredetileg az év ötödik és hatodik hónapjának neve quintilis és sextilis volt, mert az év márciusban kezdődött), Tiberius császárnak fölajánlották a szenátorok, hogy engedje magáról elnevezni az akkori hetedik hónapot, a szeptembert. A második római császár azonban szerény volt, ezért csak azt kérdezte: „És mit fogtok tenni, ha már tizenhárom császárotok lesz?" A szeptember megmaradt.

A repülő szfinx esete

Mesék és mondák hősei nemegyszer utaznak csodás járműveken. Az Ezeregyéjszaka történeteiben szinte menetrendszerűen indulnak a repülő szőnyegek, Wagner Lohengrinje hattyú vontatta csónakon szeli a vizet, Münchhausen báró ágyúgolyóbison lovagol (pedig őt valóságos alakról mintázta az írója), a boszorkány meg csak felpattan egy seprűre, és hipp-hopp, máris odaszáll vele, ahová akar. De hát az embert sem kell félteni: az ő agyában születnek meg a mesék, és ő is valósítja meg őket apránként.

Malcolm Forbes, az ötletgazdag amerikai újságkiadó például három csodálatos léghajót is építtetett magának. Az egyik földi kőkastélyának pontos égi mása, négy és fél kilométernyi nylonszövetet használt fel hozzá készítője. A másik szfinx alakú, s mint ilyen, vélhetőleg az első szfinx, amely a levegőben megjelent, mert a félig ember, félig oroszlánszerű lényt gyakran ábrázolják szárnnyal, de szálldosni eleddig nem szokott. A harmadik léghajó meg nem más, mint egy hatalmas méretű repülő elefánt. A rendhagyó alakú léggömbök mindegyike 30—40 utast szállíthat. Délkelet-Ázsiában és Egyiptomban, ahol felszálltak velük, óriási közönségsikert arattak.

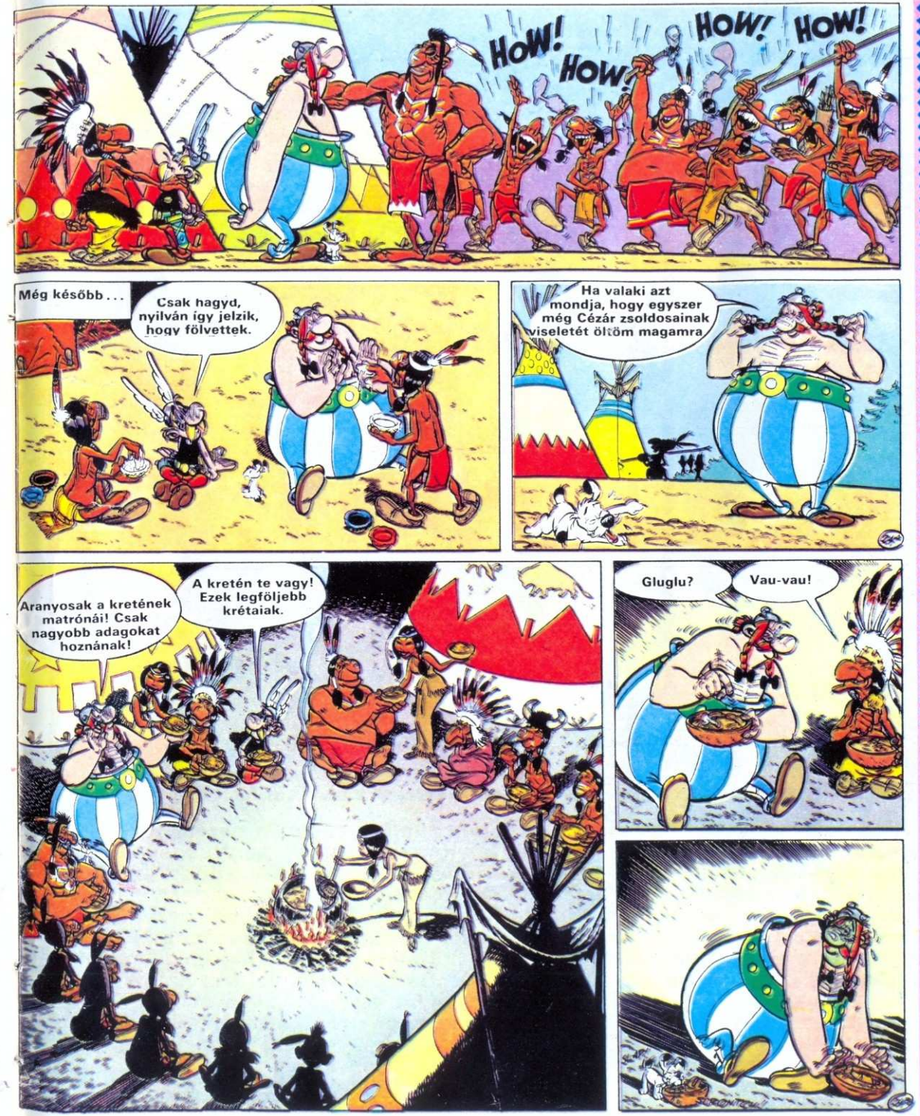

Döbbenetes kérdések

Hány hangya élhet a Földön?

Becslések szerint egymilliószor egybillió. Egyszerűbben: tíz a tizenötödik hatványon. Még egyszerűbben: körülbelül kétmilliószor annyian, mint mi, emberek.

Mikor kezdték számozni a házakat?

Párizsban 1463 óta számozzák a házakat. Az angolok óvatosan kivárták, mi lesz ennek a merész újításnak a vége. („Francia találmány, jobb lesz, ha mi nem kísérletezünk ilyesmivel".) Londonban ezért csak 1764 óta vannak házszámok. Tokióban ma sincsenek.

Ki találta fel a „kvíz" szót?

Egyik este barátaival ült egy dublini kocsmában bizonyos Daly nevű színigazgató. Az úr előneve nem ismeretes, az emlékezetes este viszont igen: 1780. Daly fogadott a barátaival, hogy nemcsak kitalál egy új szót, hanem el is terjeszti. Fogadtak. Daly fogott egy krétát, majd még azon az éjszakán jó néhány házfalra kiírta: „QUIZ". Addig írta, addig írta, amíg a szó elterjedt. Találós kérdésekre és rejtvényműsorokra használjuk, de eredetileg semmi értelme sem volt.

ÜVEG CSODÁK

Ősi anyag az üveg, de mindig újra és újra életre kel: évszázadok óta kialakult formáit jól ismerjük s ezért az üvegművészek igyekeznek más, korábban nem alkalmazott formákat kiötölni.

A forró, folyékony üvegmasszából fúvással hozták létre a váza, pohár vagy más edényalakot, aztán különleges köszörűvel vésték belé mintákat. Máskor az anyagot úgynevezett „szennyező anyagokkal" színezték. Igen gyakran a két megoldást együttesen alkalmazzák. A legújabb időkben az egyik kedvelt üvegdíszítés az, amikor részben szinezik az anyagot, részben pedig csiszolással különleges fénytörő felületeket hoznak létre, s így a tárgy szó szerint a szivárvány minden színében tündököl, ha megfelelő szögben esik rá a fény.

Az egyik képünkön látható, többé-kevésbé hagyományos alakú vázák között is akad mindenféle díszítési technikával készült. Az egyik anyagában részben színezett, sötétkék, halványkék és teljesen víztiszta felületek váltakoznak rajta, a másik anyagát a kék és sárga „szennyezés" segítségével varázsolták többszínűvé. A másik képen látható „üvegalma" színjátékát is vegyes technika biztosítja: különböző mértékben színezték az anyagot, a további díszeket ráfestették, és az üveg hajlatai által nyert színeződés tovább „bonyolítja" az egész összhatását.

A HÍD ÁZSIÁBA

Törökország nem az egyetlen olyan állam a világon, amelyik két földrészen terül el, de az egyetlen, amelyiknek e két része között tenger hullámzik, nevezetesen a Márvány-tenger, és annak két kijárata, a Boszporusz és a Dardanellák. Az európai és az ázsiai rész között az összeköttetést sokáig komppal bonyolították le a Boszporuszon.

Az utóbbi időkben megnövekedett gépkocsiforgalmat azonban a kompok már nem bírták lebonyolítani. Hídra volt szükség, méghozzá olyanra, amely alatt magas építésű tengerjáró hajók is elhaladhatnak. Ez a híd — az első, amely két földrészt köt össze — 1973-ban épült fel Isztambulnál. Hatalmas méreteit az alábbi adatok szemléltetik: a szemben lévő partokon felállított két, egyenként 165 méter magas acéltorony közötti távolság, tehát a híd ívének hossza 1074 méter. A tenger fölött feszülő ívre az európai oldalon 231, az ázsiai oldalon 255 méter hosszú feljáró vezet. Így a híd 1560 méteres teljes hosszával jelenleg a világ ötödik legnagyobb függőhídja. A leghosszabb az angliai Kumber-híd, utána három amerikai függőhíd (köztük a híres San Francisco-i Golden Gate). A török híd szélessége 33,4 méter.

Az 1973-ban épült híd

A török kormány arra számított, hogy a hídvámból tíz év alatt megtérülnek az acélhíd költségei. Kellemesen csalódtak: akkora a forgalom, hogy három év alatt megtérült a beruházás, de egyben az is világossá vált, hogy ez az egy híd nem képes lebonyolítani az Európa és Ázsia közötti megnövekedett gépkocsiforgalmat — kell még egy!

Ez az új, második, Boszporuszt átívelő híd öt kilométerre északra fog megépülni az Ortaköynél már tizenhárom éve álló hídtól, és 1988-ban már megindulhat rajta a forgalom. Ehhez a hídhoz nem terveznek gyalogjárdát, mivel az első hídnál szomorú tapasztalatokat szereztek: sokan használták fel a hidat arra, hogy vízbe vessék magukat róla. A hídvámot a gépkocsik csak egyszer fizetik meg, éspedig az európai oldalon. Visszafelé jövet ez meggyorsítja a forgalmat.

A tervezett új híd

A törökök rendkívül büszkék arra, hogy ők építették a világ első és eddig egyetlen olyan állandó hídját, mely két kontinenst köt össze. Nem kevésbé büszkék már előre is a következő hídra, mely brit segítséggel készül. Ennek víz fölötti íve 1090 méter hosszú lesz, 65 méteres vízszint feletti magassága szintén lehetővé teszi tengerjáró hajók zavartalan áthaladását. Ezen is négy sávban haladhat át az autóforgalom, a felvezető autópályákhoz összesen hat leágazás készül. Az új híd költségeit szintén a hídvámmal fogják fedezni.

A második híd közelebb lesz a Fekete-tengerhez, mint az első, és ez egyben azt is jelzi, hogy Isztambul, a hárommillió lakosú világváros északkelet felé fog tovább terjeszkedni. A hídak jelentősége túlnő a gépkocsiforgalom lebonyolításán. Törökország ázsiai területei, és velük a főváros, Ankara, közelebb kerülnek Európához.

L. M.

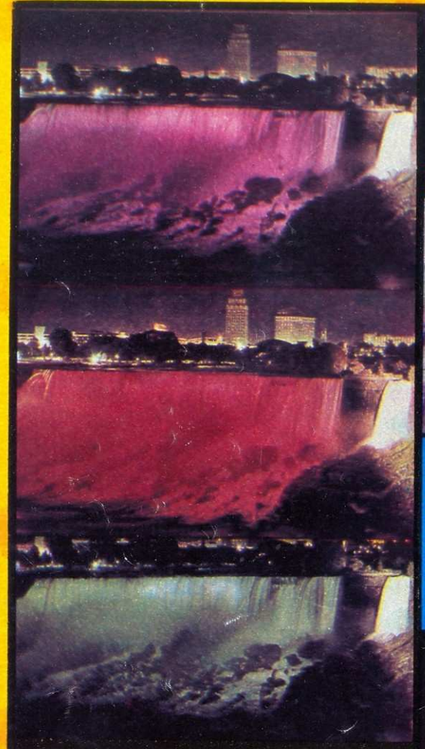

VÍZESÉS FÉNYÁRBAN

A Niagara vizesése az egyik legpompásabb természeti látvány, de szépségét sokáig csak nappal élvezhették a turisták. Később a lezúduló habzó víztömeget hatalmas reflektorokkal világították meg, újabban pedig, az éjszakai látogatók nagyobb örömére, óránként változó szinű fényben tündöklik a vízesés.

Ez az úttörővasút a kínai Harbin város parkjában viszi körbe kétszáz utasát. A budapesti úttörővasúttól méretein kívül abban is különbözik, hogy a gyerekek nemcsak a jegyeket kezelik és az indítótárcsát emelgetik, hanem még a mozdonyvezető-fülkében is úttörő ül. Igaz, hogy a vasút biztonságos, mindössze 16 kilométer/órás sebességgel fut.

IGAZI SAKKOZÓGÉP

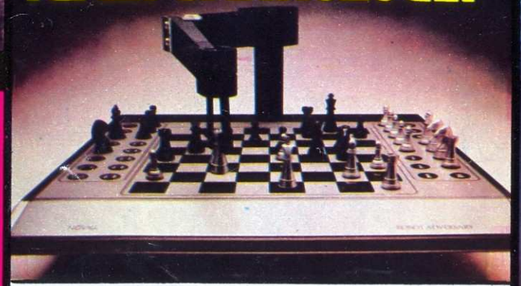

Elektronikus sakkautomatát bizonyára sokan láttatok már, vagy talán játszottatok is vele. A figura és a mező jelét kell benyomni a billentyűkön (tehát pl. a Hc3 azt jelenti, hogy a huszárt a c3 jelű mezőre „léptetitek"), és a gép kijelzőjén hasonló jelöléssel jelenik meg a válaszlépés. Ez a hongkongi gyártmányú sakkozógép azonban még előzékenyebb partner, mert minden irányban mozgó karjával fel is emeli és a kívánt helyre teszi le a megfelelő bábut.

A széllovasok deszkája hamar meghódította a tengerpartok és a tavak vizeit, de egyes bravúros sportolók — vagy inkább akrobaták — már a vízről is fel tudnak szállni vele.

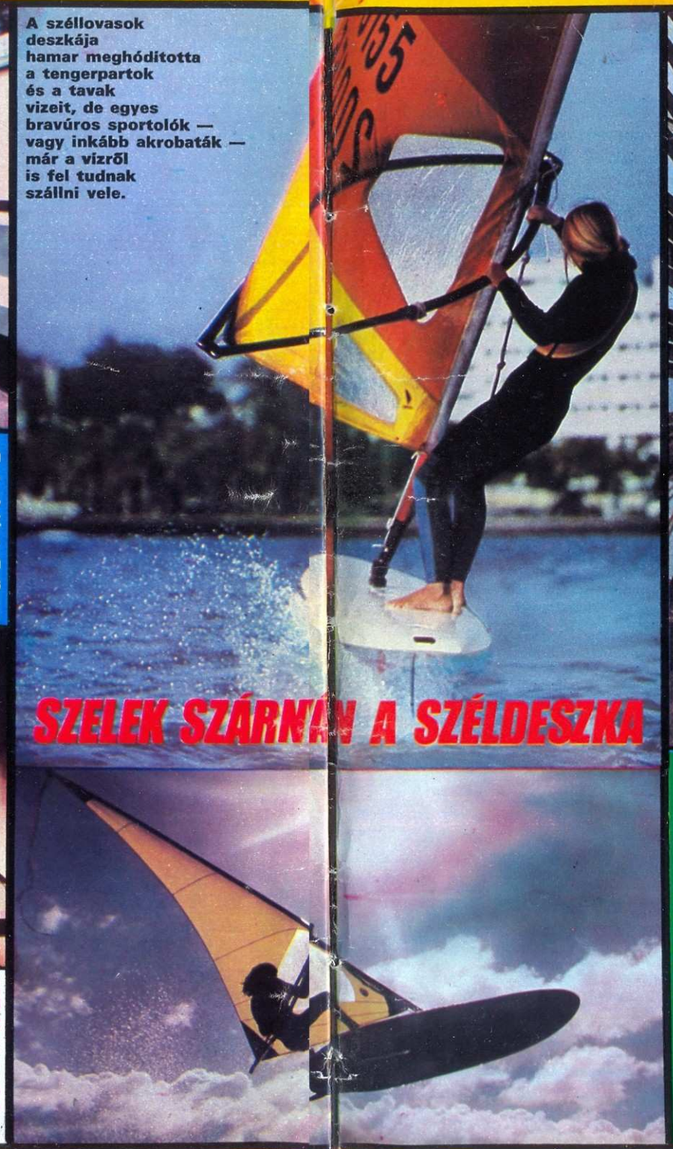

SZELEK SZÁRNYÁN A SZÉLDESZKA

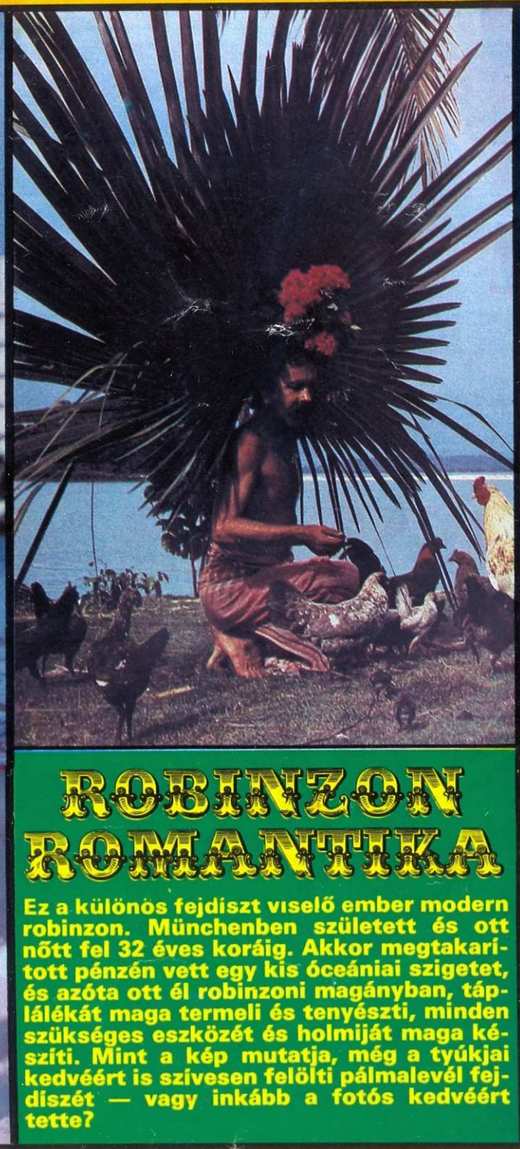

ROBINZON ROMANTIKA

Ez a különös fejdiszt viselő ember modern robinzon. Münchenben született és ott nőtt fel 32 éves koráig. Akkor megtakarított pénzén vett egy kis óceániai szigetet, és azóta ott él robinzoni magányban, táplálékát maga termeli és tenyészti, minden szükséges eszközét és holmiját maga készíti. Mint a kép mutatja, még a tyúkjai kedvéért is szívesen felölti pálmalevél fejdiszét — vagy inkább a fotós kedvéért tette?

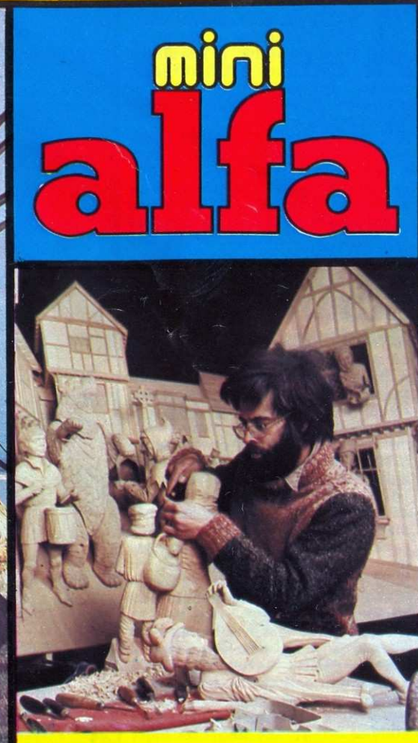

mini alfa

FÁBÓL FARAGOTT KÖZÉPKOR

Eric Williams angol fafaragó és játékkészítő egy évig dolgozott ezen a középkori jeleneten, melynek házfalai torzított távlattal készültek, hogy ha három és fél méter magasságba helyezik, alulról nézve arányosnak hasson. A figurákat kis elektromotorok mozgatják, és ha az együttes végső helyére, egy vidéki templom tornyára kerül, minden óraütésre megelevenedik az egész jelenet.

CÁPA!

A búvár nyugodtan úszkál néhány méterrel a víz alatt. Gyönyörködik a körülötte rajzó színes halak forgatagában. Egyszerre csak a halak eltűnnek, a búvár egyedül marad. Vajon mi lehet a baj?

A „baj" szinte a semmiből tűnik elő, villámgyorsan, fenyegetően. Eleven torpedóként közelít a búvár felé. Sárga szemével rávet egy közönyös pillantást, aztán lusta farkcsapással megfordul, és visszaúszik a semmibe. A búvárt most már nem fenyegeti semmiféle veszély, mégis

észvesztve úszik

fölfelé, a biztonságos partra. Cápával találkozott.

A félelmes hírű tengeri ragadozó most nem támadta meg, mint ahogy általában békén is hagyja az embert. Arra, hogy emberre támadjon, szinte csak egy az egymilliókhoz az esély, csak éppen sohasem tudni, mikor fordul elő éppen az az „egy", ezért nem árt az óvatosság. Ha pedig a cápa támad, akkor bizony baj van: nemcsak a fogazata félelmetes, hanem borotvaéles uszonyai is. De még az sem kellemes, ha reszelőszerű, érdes bőre végigsimítja az ember testét.

A fürdőzőket az a statisztika sem nyugtatja meg, amely szerint a világon évente legfeljebb háromszáz ember esik cápák áldozatául. Ez olyankor igaz, ha nem történik egyéb katasztrófa, például ha nem süllyed el egy-egy nagyobb hajó, vagy sehol nem vívnak tengeri csatákat, mert a cápa a vérszagra érkezik. Ha a tengerbe sebesült ember kerül, annak bizony megpecsételődött a sorsa.

Nem véletlen, hogy a cápák kutatásával éppen a második világháború után kezdtek behatóbban foglalkozni a zoológusok. Az is szükségessé tette a kutatást, hogy a könnyűbúvárkodás mind népszerűbb sporttá vált. Egyre több ember dolgozott a víz alatt olaj vagy más ásványi kincsek, esetleg elsüllyedt hajók után kutatva. Igaz ugyan, hogy például az országúti balesetek sokkalta több áldozatot szednek, sőt, még

a villámcsapások is,

de hát egy könnyűbúvár miért éppen a villámtól félne? Ráadásul

Ennek a cápának minden porcikáját hasznosítani fogják a grönlandi halásztelepen (kis kép jobbra)

Közelkép az emberevő fehércápáról

Benchley hires regénye és a belőle készült film sem sokat tett azért, hogy az emberek cápa-ügyben megnyugodjanak. Ha bárhol egy tengeri strandon, Ausztráliától Kanadáig (hiszen a cápa minden melegvizű tengerben előfordul) megvillan a víz színén a jellegzetes, hegyes uszony, vagy akár csak mesélni kezdik, hogy valaki látott a környéken ilyet, a parton kitör a pánik, és senki sem mer a vízben lubickolni.

Legfeljebb olyan helyeken van ez másként, ahol minden lehetséges óvintézkedést megtesznek: a strandokat drótháló val keritik körül, egy őrtoronyban cápafigyelő szolgálatot tartanak, a part közelében pedig vízi őrjáratot. Az egész partvidéket persze sehol sem lehet körülkeríteni. Marad tehát annak a talánynak a megoldása, miért támad a cápa, ha támad? A legkézenfekvőbb válasz az, hogy támad, mert éhes.

Csakhogy igen sok faj van, amely a jelek szerint kizárólag a halakat kedveli, mások inkább csak nyílt tengerben úszkálnak. A több mint kétszázötven fajból mindössze kilencről állapították meg, hogy időnként emberevésre adja a fejét, de ezek sem mindig. A két legnagyobb cápafaj, az óriás- és az érdescápa például teljesen ártalmatlan, hiszen a

bálnához hasonlóan

apró tengeri állatkákkal táplálkozik. Ezeket legfőlebb megszigonyozni nem ajánlatos, hiszen a sebesült állat egyetlen farkcsapásával könnyedén kettétörhet egy kisebb csónakot.

Az egyetlen, határozottan emberevőként számon tartott faj a hatalmas méretű, olykor tizenkét méteresre is megnövő fehércápa, bár a feleakkora kékcápát is harcias, ingerlékeny fajtának ismerik. Az előbbi, vagyis a fehércápa szerepel a híres filmben is, pontosabban műanyag másolata, amely azonban szintén eléggé félelmetes benyomást keltett. A film rosszindulatú, bosszúálló szörnyetegnek ábrázolta az állatot. Ilyesmiről a valóságban szó sincs. Ilyen érzelmekre az ember képes, és valójában a cápának is inkább az embertől van félnivalója, mint fordítva.

A kékcápa eleven utódokat hoz világra, melyek rögtön táplálék után néznek

Igazság szerint a cápák — mint annyi más ragadozó az élővilágban — főként a gyenge, beteg, vergődő állatokat támadják meg. Mivel minden rezgést messziről és igen pontosan érzékelnek, észreveszik, ha valaki vagy valami nem simán, hanem görcsös, kapkodó mozdulatokkal úszik. Ez a könnyű prédát jelzi, s a cápa elindul földeríteni... Jó a szaglása is, és főként a vérre érzékeny, amelynek szaga háromszáz méternyiről is oda csalogatja. Ezért van könnyű dolga a cápavadásznak, ha csalétket keres: bármilyen kifogott hal megteszi, ha fölhasítva teszik a horogra.

Az embernek egyébként nagyon sok cápa esik áldozatul. Bőréből csizmát, tárcát, övet, táskát készítenek, húsát pedig elsősorban Kelet-Ázsiában kedvelik: a kínai konyha gyakori fogása a cápauszonyleves, amelyet főként pörölycápából készítenek. A cápamáj sok A-vitamint tartalmaz, ezért mindaddig, amíg föl nem fedezték a mesterségesen előállítható A-vitamint, a cápa értékes zsákmánynak számított.

Kiderült a kutatások és megfigyelések során, hogy alaptalan a mese, amely szerint a cápa csak hanyatt fekve tud harapni. Éppen ellenkezőleg: ezt a testhelyzetet egyáltalán nem kedveli. Viszont kényteien folyton úszni, légzőszerve ugyanis csak akkor képes megfelelő mennyiségű oxigént nyerni a vízből, ha az állandóan átáramlik rajta.

A cápák megfigyelésekor az is kiderült, hogy

nem mindenki gyűlöli

őket olyan elszántan, mint az ember. Egyes kisebb halfajták szívesen szegődnek a nyomukba, és várják, hogy a nagyobb zsákmányból nekik is jusson egy-egy lehulló morzsa.

Az emberen kívül nincs a cápának igazi ellensége, bár sokan állítják, hogy a delfinek rendszeresen megtámadják őket. Alaposabb megfigyelések ezt sem igazolták, a delfinek és cápák találkozását inkább a kölcsönös óvatosság jellemzi. A döglött delfin viszont — természetszerűleg — gyakran tűnik el a cápa gyomrában, mert a tenger nagy hírű ragadozói a döghúst is kedvelik, akár a tenger szemeteseinek is hívhatnánk őket. A fehércápa jobban kedveli a tengeri emlősök húsát, mint a halakét. Egyes halbiológusok szerint ez azért van így, mert testalkatát és felépítését tekintve a fehércápa hasonlít legjobban a cápák őséhez, az óriási Carcharodon megalodonhoz. Ez a talált csontváz- és fogleletek alapján ítélve föltehetően elsősorban emlősökkel táplálkozott. A fehércápa kétségtelenül az egyik legősibb külsejű állat, amely talán évmilliókon át sem változtatta formáját.

Van egy olyan cápa, amely alapjában különbözik a többitől: a pörölycápa. Teste, uszonyai mind jellegzetes cápaformájúak, feje azonban nem hegyes, hanem kiszélesedik, mintha óriási, lapos kalapácsfej volna. Szeme a széles fej két végén helyezkedik el, ezért a pörölycápák

messzebbre látnak

a többi cápánál, és valamivel könnyebben tudnak manőverezni is. De hogy miért éppen ez az egyetlen faj ilyen különös fejalakú, azt még ugyanúgy nem tudjuk, mint az élővilág sok más titkát.

A cápák viselkedése tehát egyelőre megfejthetetlen talány. Egy floridai biológus egyszer két kölyökcápát fogott a tengerben. Ugyanabba az akváriumba tette őket, ugyanazt az élelmet kapták. Mégis, az egyik nyugodt, melankolikus természetű állattá növekedett, soha nem bántott senkit, beérte az etetéskor eléje szórt hallal, a másik viszont olykor valóságos vérfürdőt rendezett az akvárium többi lakója között, a korallsziklákat rágcsálta dühében, ha pedig búvár merészkedett a vízbe, azonnal megtámadta.

Senki sem tudja még megmagyarázni, miért viselkedik a két cápa ilyen eltérően. Mindebből egyetlen tanulságot lehet csupán levonni: a cápa kiszámíthatatlan állat. Valószínűleg csak azért, mert nem ismerjük kellőképpen.

NATHANIEL KENNEY

alfa
CÁPA!